ISSN 0105-3736

Posthistoriske Meddelelser

19 - 1984.

STEMPLER BREVE POSTAL DOKUMENTATION

INDHOLD:

Estlands jernbanepostvæsen 1918 - 44.
af Elmar Ojaste og Harold Osi s. 38 - 47.

Nogle træk af de vestslesvigske enklavers administrative og postale stilling under krigen 1864.
af E. Menne Larsen s. 48 - 64.

Stemninger i Ribe 1864. Frederik Høyberg, af E. Menne Larsen s. 65.

Ribe Jernbaneposteksp. & Tønder banegårdspostekspedition
af Bo Bjerre Jakobsen s. 66 - 68.

EMT: PAQUEBOT KØBENHAVN K.1938.
af E. Menne Larsen s. 69 - 71.

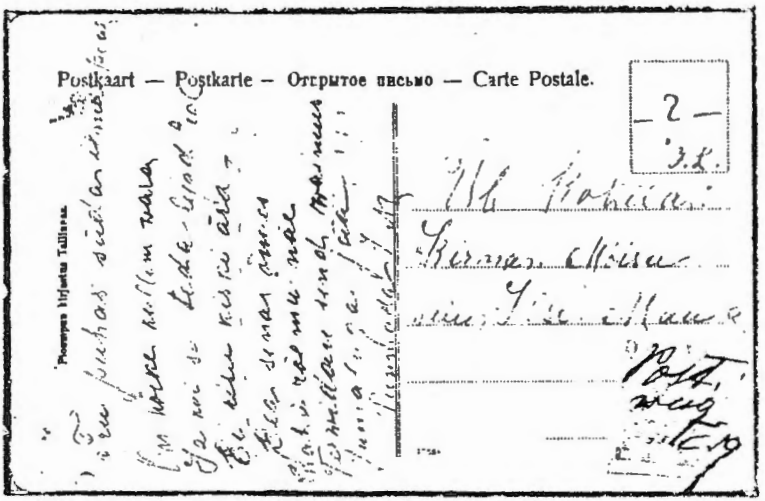
Et usædvanligt censurbrev København - Berlin april 1942. (red). s. 72 - 73.

Et censurproblem februar 1941. (red). s. 74 - 75.

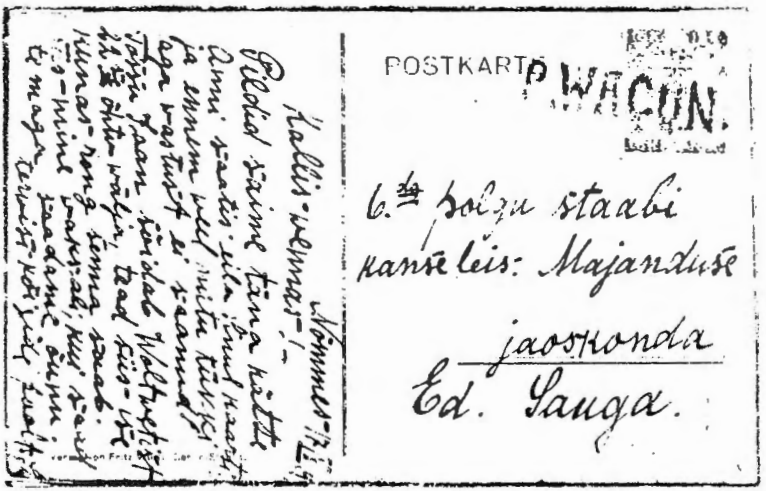
Et brev fra København via Portugal til Island. (red). s. 75 - 76.

Posthistorisk Forlag

Tønder.

Juni 1919. Annullering i m/s fra bureauet Tallinn - Pärnu. (Tekst trukket delvist op (ML)). (Saml: E. Ojaste).

17. sept. 1919. Provisorisk stempel fra bureauet Pärnu - Tallinn på brevkort fra Kilingi-Nomme til den "Kæmpende hær". (Samling: E. Ojaste).

ESTLANDS JERNBANEPOSTVÆSEN.

AF ELMAR OJASTE OG HAROLD OSI.

Den følgende artikel bringes i oversættelse fra engelsk på grundlag af forfatternes artikel i "EESTI FILATELIST" nr. 22-23, 1978, genoptrykt i TPO Magazine, efteråret 1984. Oversigten over bureaustemplerne, der følger i næste nummer af POM, er en revideret version af listen fra 1978, og er sammen med illustrationerne stillet til rådighed af Elmar Ojaste.

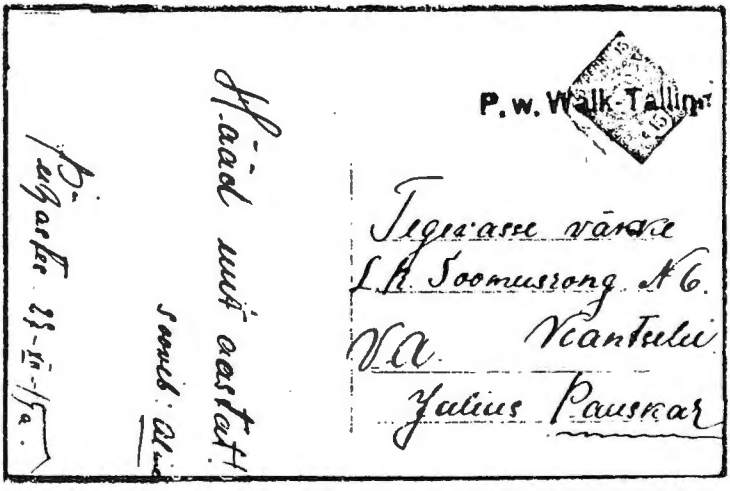
Jernbanerne var rygraden i transporten af den estiske post. Fra det russiske kejserrige arvede republikken Estland ca. 1070 km jernbanelinie, der kunne anvendes som passagerlinie. Af dette tal var omkring 700 km bredsporet (sporbredde: 1524 mm) og 370 km spalsporet (sporbredde 750 mm).

Efter at de tyske besættelsestropper havde forladt landet i november 1918, stod Estland over for en russisk invasion. Selv om jernbanelinierne var i relativ god stand, var det umuligt at genoptage normal drift, da der var en mærkbar mangel på rullende materiel og brændstof. I begyndelsen blev posten derfor sendt fra Tallinn og andre større byer med uregelmæssigt afgående gods- og passagertog. De ledsagende postfolk, der som regel befandt sig i en konduktør- eller passager= kupé,afleverede og modtog post på stationerne langs ruten. Denne kupétjeneste var en slags forløbere for bureauerne.

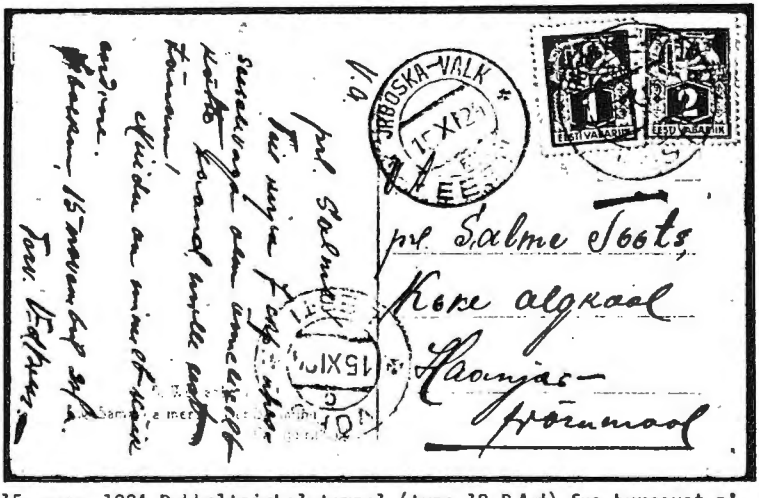
En mere regelmæssig bureautjeneste begyndte i midten af 1919 på Tallinn - Pärnu ruten og kort efter på Tallinn - Valk ruten og andre strækninger. På en del sidelinier blev der af økonomiske grunde aldrig oprettet bureauer. Posten på disse strækninger blev befordret og udvekslet som togpost (dvs. jernbane expresgods) eller som lige nævnt af ledsagende postpersonale.

I begyndelsen af 30ne blev der dels af økonomiske, dels af effektivitets hensyn indgået en aftale mellem post- og jernbaneadministrationerne, som blev begyndelsen til en gradvis sammenlægning af post og expresgods befordringen på jernbanerne. Bureauvognene blev bygget om, så de kunne medføre både post, rejsegods og jernbane expresgods. Postudvekslingen mellem de større byer blev fremskyndet ved at posten blev sendt som togpost (dvs. jernbane expresgods), der blev ekspederet og udvekslet af jernbanefunktionærer. Som eksempel kan nævnes, at landets to største byer, Tallinn og Tartu, udvekslede post seks gange i døgnet i 1939.

I 1939 havde Estland ca. 720 postkontorer og -ekspeditioner, hvoraf 120 lå på jernbanestationer og blev bestyret af stationspersonalet. Samtidig fungerede en del af posthusene i landdistrikterne som modtagestation for jernbanernes expresgods. Som kompensation for det ekstra arbejde fik personalet på disse posthuse

27. dec. 1919. Provisorisk bureaustempel Walk - Tallinn på brevkort til hæren. (Saml: E. Ojaste).

15. nov. 1924 Dobbeltcirkelstempel (type 18 B 4 d) fra bureauet på Jrboska - Valk ruten. (Saml: E. Ojaste)

fri rejse på banerne.

For at give publikum mulighed for at få besørget posten på den hurtigst mulige måde, var der postkasser ikke alene med bureauvognene, men også på jernbanestationerne. De sidste blev tømt af de bureauer, der passerede stationen. Hertil kom, at der fra og med 1939 blev opsat postkasser på adskillige persontog. Disse kasser blev tømt ved ankomsten til endestationen.

I de 20 år Estland var uafhængigt blev der gennemført en gradvis forbedring af landets jernbaner. 400 km ny jernbanelinie blev bygget, således at den samlede længde i 1940 var 1480 km. Gennemsnitsafstanden mellem stationerne faldt fra 9 km i 1919 til 5 km i 1939.

I republikkens første år var landposthusenes udveksling med den nærmeste jernbanestation stort set afhængig af de lokale befordringsstationers (rural horse-coach stations) kørsler. I 1922 blev den første rutebilsforbindelse oprettet, og de hestetrukne befordringer blev i de følgende år gradvist afløst af private busruter, som ifølge kontrakt med postvæsenet også overtog postbefordringen.

Posten på jernbanerne blev befordret i bureauer eller i de almindelige passagertogs rejsegodsvogne. Bureauerne løb almindeligvis med nattogene, der som regel stod opført i køreplanerne som posttog.

Bureauerne udgjorde ikke en selvstændig administrativ enhed inden for det estiske postvæsens organisation, men var administrativt underlagt postudvekslingsafdelingerne ved de større postkontorer, der lå ved jernbaneknudepunkterne.

Normalt bestod et bureauhold af to mand, en assistent og en pakmester. En undtagelse fra denne regel var den travle Tallinn - Valga (=Valk) rute med et hold på tre mand, en overassistent (eller kontrollør) og to pakmestre.

Efter at post- og jernbaneväsenets samarbejdsaftale trådte i kraft i 1934 blev antallet af ruter med bureau reduceret til 16. Man regner med, at det samlede antal personer, der var beskæftiget i bureautjenesten ikke oversteg 60 - et tal, der skal ses på baggrund af, at det estiske post- og telegrafvæsen i 1938 beskæftigede 1698 mænd og kvinder.

Bureauholdene skulle melde sig til tjeneste ved det overordnede postkontor mindst 1 time før togets afgang for at hjælpe til med sorteringen og nedlægningen af posten i sækkene. Assistenten fik udleveret dagstemplerne, nøglen til postkasserne og kvitterede for antallet af modtagne sække.

Brevene fra postkasserne på de stationer, bureauet passerede, skulle sorteres og stemples med det samme, da man kunne risikere, at et eller flere breve skulle udveksles på næste station, f. eks. hvis de kunne nå deres bestemmelsessted hurtigere ved at gå med et bureau, der kørte i den modsatte retning.

Alle postsække skulle lukkes og den anbefalede post forsegles. Reglerne for sortering og udveksling af posten var meget præcise. Enhver fejlsortering blev indberettet og undersøgt, og de implicerede måtte afgive en skriftlig erklæring i sagen.

. Posten fra kasserne, som blev tømt på ruten, kunne indeholde breve, der skulle rekommanderes. Sådanne breve blev, når de var korrekt frankeret, opført på en særlig liste over rekommanderede forsendelser og stemplet med et R.-stempel og et nummer.

Når et bureau vendte tilbage til dets hjemmebase blev posten, der var modtaget undervejs, samt nøgler, stempler, segl osv. afleveret. Bureauledere udfærdigede derefter en skriftlig rapport, som skulle indeholde oplysninger om forsinkelser, udvekslinger, der ikke var blevet gennemført m.v.

STEMPLERNE. Provisoriske stempler.

I republikkens første år var det på grund af mangel på estiske dagstempler, såvel ved de almindelige postkontorer som ved bureauerne, nødvendigt at anvende forskellige provisoriske stempler. Størstedelen af disse blev anvendt i 1919 - i mindre udstrækning i 1920.

Postadministrationen indkaldte de gamle russiske stempler til omgravering, og meget tyder på, at de første regulære bureaustempler - især dem hvor datoen helt er angivet med arabertal - var omdannede russiske stempler.

De mange håndskrevne annulleringer med blækstift stammer muligvis fra de første måneder af 1919, og synes udført af personalet i kupé-bureauerne, der som tidligere nævnt var forløbere for den regulære bureautjeneste.

De normale stempler.

For nemmere at kunne skelne mellem de forskellige typer post skiftede de russiske bureauer i 1903 og flg. år fra cirkulære til ovale dagstempler. Den sidstnævnte type blev overtaget af det estiske postvæsen i 1919. Fra og med 1925 blev der atter udsendt enkelte nye cirkelformede stempler til bureauerne, men samtidig fortsattes udsendelsen af nye,ovale stempler. Det vides ikke, hvorfor man atter begyndte at udsende cirkelformede stempler. Tilsyneladende har man ikke længere fundet det nødvendigt at skelne mellem post fra bureauerne og post fra andre postkontorer. Dertil kommer, at det var billigere at fremstille cirkel-stempler, og at det krævede mindre øvelse at opnå tilfredsstillende, klare aftryk med disse end med de ovale stempler - især i et tog, der var i bevægelse.

Til slut må det bemærkes, at måling af bureaustemplerne kan give meget forskellige resultater - indtil 2 mm's forskel er mulig - hvilket må tilskrives togets bevægelser. De i de følgende tabeller anførte mål er derfor kun at betragte

som omtrentlige.

R.-stempler fra bureauerne.

Normalt blev der anvendt håndskrevne påtegninger ved registreringen af bureaubreve, men der var også fremstillet særlige stempler (af gummi) til dette formål mage til de R.-stempler, der blev anvendt ved de almindelige postkontorer. R.-stemplerne blev ligesom bureauernes dagstempler fremstillet til begge retninger af en given rute. Til trods for at disse R.-stempler fandtes, kan man endnu i 1940 finde håndskrevne påtegninger på rekommanderede breve.

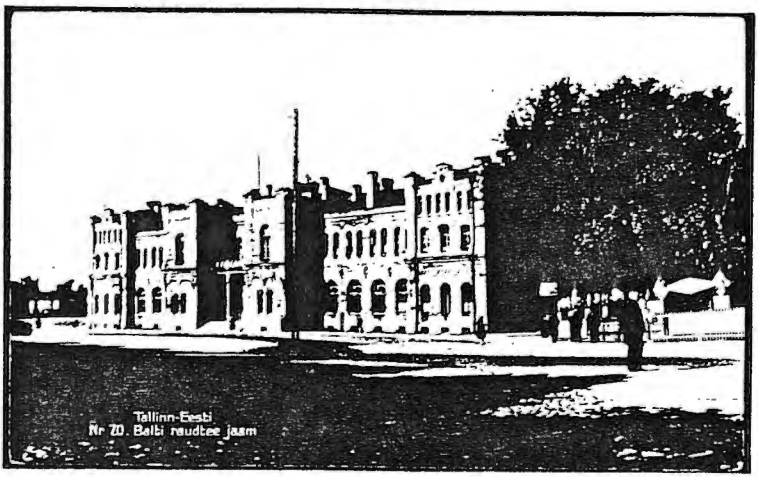
Sproglig note.

For de ikke estiske læsere er en forklaring af stednavnet: WALK - VALG - VALK - VALKA nøvvendig. VALK (=russisk: ВАЛКb) var et vigtigt jernbaneknudepunkt (bl.a. med et jernbaneværksted) på den tidligere russiske Nordvest-jernbane. Da Estland og Letland blev uafhængige, blev byen delt. Den estiske del fik navnet WALK eller VALK, der i 1929 blev ændret til VALGA. Den lettiske del blev kaldt VALKA. De to bydele havde begge eget postkontor og jernbanestation.

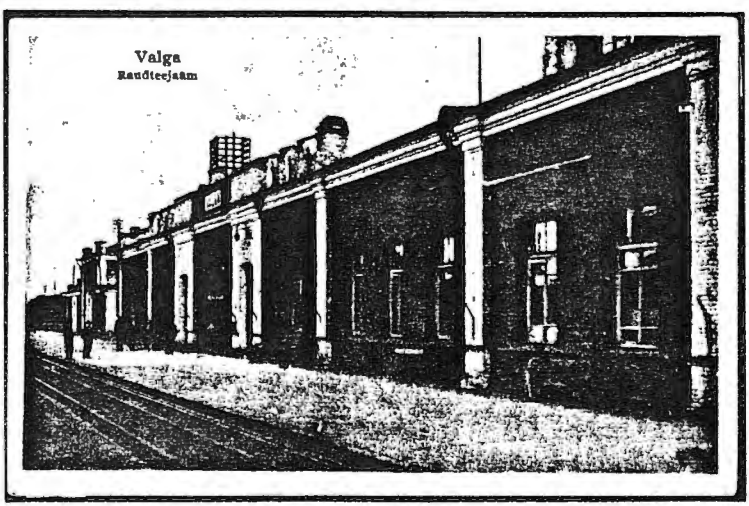
Tallinn-Vaksal var hovedstationen på det bredsporede jernbanenet. Postkontoret af samme navn lå sammen med stationsbygningen, den såkaldte Baltiske station, (estisk: Balti jaam). Ordet Vaksal er et levn fra den russiske tid.
Tallinn - Sadam var hovedstationen for dem spalsporede net. Postkontoret lå på jernbanestationen. Sadam = havn.

Bureau nr. 3 (Tallinn - Pärnu) på Tallinn Sadam station. Ca. 1935. (Kilde: Elmar Ojaste).

Tallinn - Balti (hovedjernbanestation, hvor også postkontoret Tallinn Vaksal lå. Ca. 1925). (Saml: E. Ojaste).

Valga jernbanestation. Ca. 1930.

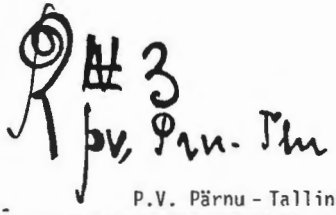
REK. PATEGNINGER & STEMPLER. TYPESKEMA.

A.

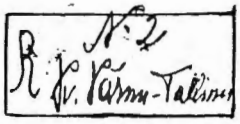

1.

B.

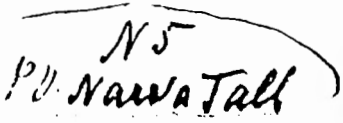
2. P.V. Pärnu - Tallinn

C.

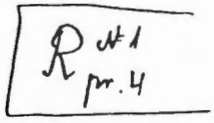
3.

D.

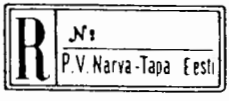
4. P.V. Narva - Tallinn.

E.

5. P.V. Pärnu - Tallinn.

F.

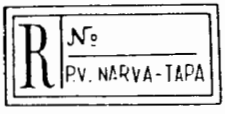

6.

G.

7.

H.

8.

ESTLANDS BUREAUSTEMPLER. TYPESKEMA. 1919 - 44.

TYPE 18 A. Provisoriske stempler.

18 A 1 m/s anullering med blæk el. blækstift: kryds, linier etc.
18 A 2 m/s " " " " " : kalenderdato.
18 A 3 m/s " " " " " : P.V., bureauets rute og datoen.
18 A 4 Liniestempler. Ordene begynder med stort bogstav.
18 A 5 " . Alle bogstaver er store.
18 A 6 Stempler i forskellige typer.
18 A 7 Stumme stempler.

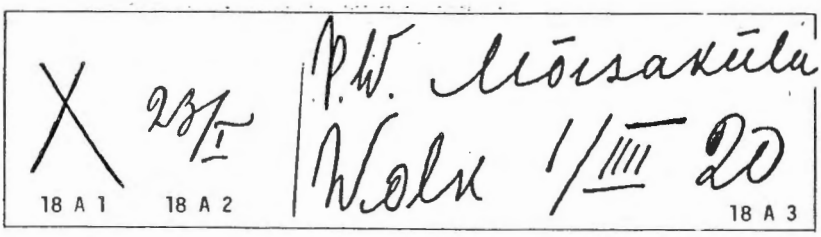
TYPE 18 B. Normale dagstempler.

18 B 1	Dobbeltoval dagstempel:	Måneden er med arabertal.	Fn: POSTVAGUN.
18 B 2	"	" :	"	"	"	romertal.	Fn: POSTVAGUN.
18 B 3	"	" :	"	"	"	" .	Fn: EESTI.
18 B 4	Dobbeltcirkel	" :	"	"	"	" .	Fn: EESTI.
18 B 5	"	" :	"	"	"	" .	Fn: bogstaver el. romertal.

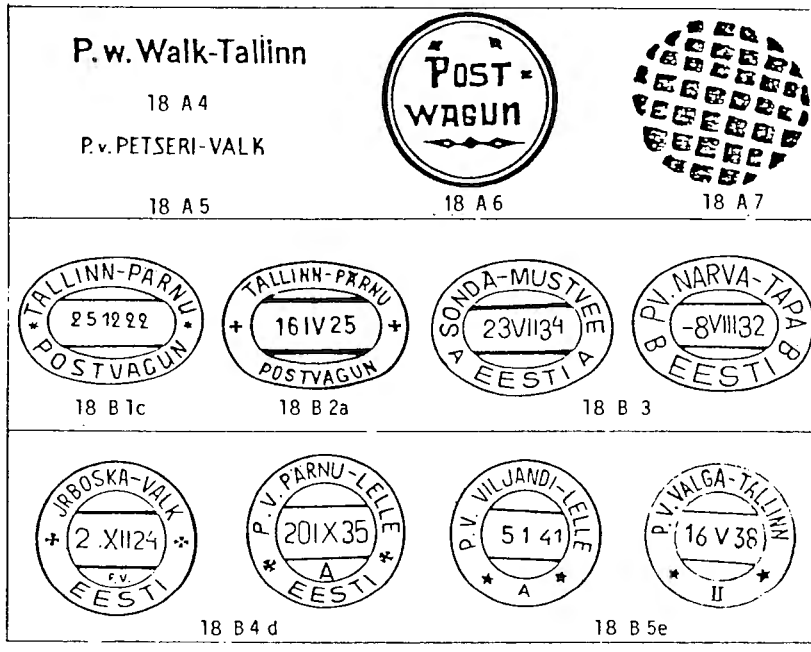
Underinddeling af type 18 B.

a) Mellem ovalerne eller cirklerne: 2 kors. ✚ ✢
b) " " " " : 5 fliget stjerne. ✶
c) " " " " : 6 " " . ✻
d) " " " " : Malteserkors. ✠
e) " " " " : 5-takket (udfyldte) stjerner (en pentagon). ★

(m/s = håndskrevet. Fn. = forneden)

forts.

Rek. påtegning i m/s fra bureauet Valk - Tallinn 1926. (Saml: E. Ojaste).
Type C.

NOGLE TRÆK AF DE VESTSLESVIGSKE FASTLANDS-ENKLAVERS ADMINISTRATIVE OG POSTALE STILLING UNDER KRIGEN 1864.

AF E. MENNE LARSEN.

Kilder & opgave:

Den følgende behandling af de vestslesvigske fastlands-enklavers (inklusive Ribes) administrative og postale stilling under krigen 1864 bygger på trykte kilder og den historiske litteratur. Der findes desværre ingen videnskabeligt funderet fremstilling af emnet, hvilket kan skyldes, at historikernes interesse tidligere især har koncentreret sig om de preussisk-østrigske myndigheders fremfærd i hertugdømmet Slesvig etc. En medvirkende årsag kan det eventuelt have været, at arkivalierne, der belyser enklavernes stilling, befinder sig i andre arkiver end dem, der vedrører de sønderjyske forhold, samt måske, at man har ment, at en større anlagt undersøgelse af enklaverne i 1864 næppe ville bringe væsentlig ny indsigt.

I den omfattende historiske litteratur, der findes om Sønderjylland, kan der spredt findes enkelte relevante oplysninger om emnet. Disse er benyttet sammen med myndighedernes bekendtgørelser m.m. og dagspressen. Desværre har det trods ihærdig eftersøgning endnu ikke været mulig at lokalisere et eksemplar af årgang 1864 (januar - april) af "Vestslesvigs Tidende", som udkom i Møgeltønder. Ribe Stiftstidende er benyttet for Ribes vedkommende. Heri findes også enkelte meddelelser fra "Vestslesvigs Tidende" eller fra anden kilde i enklaverne.

Det er min opfattelse, at selv om det følgende ikke kan gøre krav på at være det sidste ord i denne sag, så tegner det dog et mere nuanceret og rigtigere billede af det emne, der behandles, end Ehlern Jessen har gjort i de af ham fremsatte påstande i hans afsnit om "Ribe postkontor under krigen" i artikelserien, "Postforhold i forbindelse med krigen 1864" (1). Disse påstande er meget løst struktureret, dvs. hverken helt forkerte eller helt rigtige (i nogle tilfælde dog helt falske).

Det er i denne fremstilling om enklaverne og postforholdene i Vestslesvig 1864 ikke muligt at gå ind på de mange halvt eller helt falske påstande, som Ehlern Jessen fremsætter i det lige omtalte arbejde. Jeg har derfor i dette afsnit valgt at forsøge at tegne nogle træk af den administrative og postale baggrund, hvorpå det postale begivenhedsforløb udspilles. Dernæst vil de postale begivenheder i Vestslesvig (med tyngdepunktet i Ribe) blive forsøgt analyseret på et bredere kildegrundlag end det af Ehlern Jessen benyttede. Enkelte af E.Js. påstande vil blive diskuteret i teksten, andre vil blot få en kort kommentar med i noterne.

Samtidig må jeg dog med beklagelse erkende, at jeg må lade visse problemer stå uløste, da jeg hverken har haft tid eller mulighed for at gennemgå det kildemateriale, som måske kunne løse eller yderligere belyse dem. Trods denne ikke uvæsentlige mangel, mener jeg, at det i det følgende vil blive påvist, at det historiske begivenhedsforløb i Ribe på visse punkter har taget sig noget anderledes ud end Ehlern Jessen - og før ham H. Eis - har opfattet det. (2).

Ehlern Jessen og Ribe.

Ehlern Jessens opfattelse af Ribes stilling under krigen spiller uden tvivl en rolle for hans forståelse af de postale forhold i byen og de konklusioner, han drager,f.eks. af brevet med det preussiske (slesvigske) to-ringsstempel: RIPEN fra 14 juni 64 (med slesvigsk frankatur) (Se ill. side 64), hvorfor hans udtalelser vil blive citeret i det følgende.

I PHT 1983, 3, s.25, skriver han: "Ribe indtog en speciel stilling under krigen. Ribe ligger geografisk i Slesvig,..; men i virkeligheden ligger byen i en lomme, en enklave, syd for kongeåen og tilhører kongeriget. Kongeåen blev ellers betragtet som grænsen mellem Slesvig og kongeriget. Og det må derfor synes forklarligt, at Ribe af fjenden nærmest blev behandlet som en slesvigsk by, som ganske vist lå i Vestjylland og derfor først sent blev besat." (Fremhævelsen er min (ML)).

I forbindelse med retableringen af den danske post i Jylland den 1. sept. hedder det (PHT 1984, 1,s.26): "Ribes ovennævnte mærkelige stilling som hørende til kongeriget, men besat og betragtet af besættelsesstyrkerne som hørende til hertugdømmerne, gav sig særligt til kende i disse septemberdage", og at "Den prøjisiske overpostdirektør Albinus betragtede åbenbart Ribe med sin geografiske placering syd for Kongeåen som ikke hørende til "Jylland"", hvad der var grunden til, at Ribe ikke fik dansk postvæsen igen den 1. september. Ehlern Jessen formoder, (PHT s.nr. s.27), at postinspektør Th. Schultz har gjort "prøjserne opmærksom på forholdet, men uden resultat." Det er muligt, at han har det, men Albinus har næppe - hvis overhovedet - kunnet tage stilling til det problem alene, da det slesvigske postkontor i Ribe på det tidspunkt hørte under postinspektoratet i Flensborg.

I denne sammenhæng skal det tilføjes, at det er Ehlern Jessens (iøvrigt urigtige) opfattelse, at Ribe var besat af fjenden fra og med den 6. april (PHT, 1983, 3, s.31; 4, s.16; - af hans fremstilling iøvrigt må man drage den slutning, at han mener, at Ribe fortsat var besat efter den 6. april) ligesom han mener at kunne vise "at der i hvert tilfælde under våbenhvilen (var) tyskere i Ribe postkontor" (s.st. 4,s.16). Det er vel disse forhold tilsammen, der er grundlaget hans tese, at Ribe blev behandlet som en slesvigsk by. (3).

ENKLAVERNE.

Området langs Slesvigs vestkyst kaldes undertiden det blandede distrikt, fordi der her fandtes sogne, hvor nogle af beboerne hørte under slesvigsk, andre under dansk (kongerigsk) jurisdiktion (domstole). De sidste var danske undersåtter og stod efter 1849 under grundloven, mens de slesvigske beboere fortsat blev styret enevældigt.

De områder i Slesvig, der stod under kongerigsk jurisdiktion kaldtes enklaverne.

Ribe by var en sådan enklave, idet den allerede i 1200-tallet var blevet skilt ud fra Slesvig og blevet en kongelig by. Senere i middelalderen erhvervede den danske krone yderligere områder på Slesvigs fastland og vesterhavsøerne, som blev lagt ind under Ribe bispestol, hvor de forblev (i kirkelig henseende) lige til afståelsen i 1864.

Forholdene i enklaverne kunne være indviklede. I Lø herred (der bl.a. omfattede Visby og Brede sogne) boede slesvigske indbyggere, der var tingpligtige ved Lø herredsting, dvs. de var under dansk lov. I skattesager hørte de imidlertid under Tønder amtshus, dvs. i sådanne sager var de under slesvigsk lov. Skole og fattighus på Rømø lå på slesvigsk grund, men kirken på kongerigsk. Da kirken på det tidspunkt havde betydelig indflydelse på skole- og fattigsager, kom skolen og fattighuset under kongerigsk lov. I Brede, hvor 78 % af befolkningen var kongerigsk, lå kirken på slesvigsk grund og hørte derfor under Åbenrå provsti, dvs. under Slesvigs stift (4).

Det egentlige enklaveområde, dvs. de sogne, hvor flertallet af befolkningen hørte under kongeriget bestod af to samlede områder, en nordlig og en sydlig del.

Den sydlige del omfattede sognene:

	Indbyggere ialt	Heraf kongerigske	
1. Døstrup:	899	778	=86%
2. Mjolden:	439	347	=79%
3. Randerup:	250	234	=94%
4. Brede:	1332	1044	=78%
5. Visby:	743	730	=98%
6. Daler:	730	630	=85%
7. Møgeltønder	1596	1479	=93%
8. Ballum:	1501	1501	=100%

(Nummereringen henviser til kortet side 51).

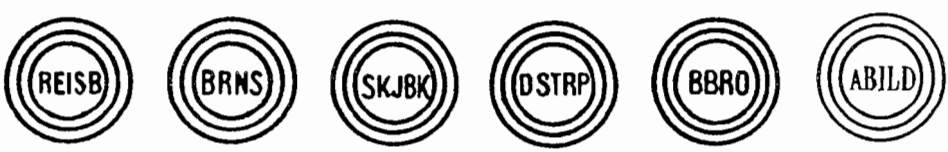
Den nordlige del bestod af Ribe by og landsogn, Nr. Farup, Seem og Vester Vedsted sogne. Ribe by var 100 % kongerigsk. De nævnte sogne havde et større eller mindre dansk flertal. (5).

I enklaverne fandtes der i 1864 brevsamlingssteder i Bredebro og Døstrup med annulleringsstempler i Esrom typen, samt i Randerup, Møgeltønder og Visby, som var uden stempler. De var alle underlagt Tønder postkontor.*) I Ballum var en ikke-regnskabsførende postekspedition med NUM-stempel og dagstempel. Den var underlagt Løgumkloster postekspedition.

I Ribe fandtes et selvstændigt postkontor.

(I de overvejende slesvigske områder fandtes brevsamlingssteder i Abild, Brøns, Reisby og Skærbæk, der alle havde annulleringsstempler i Esromtypen (Abild kendes dog kun på løse mærker). De var underlagt Tønder postkontor).(6).

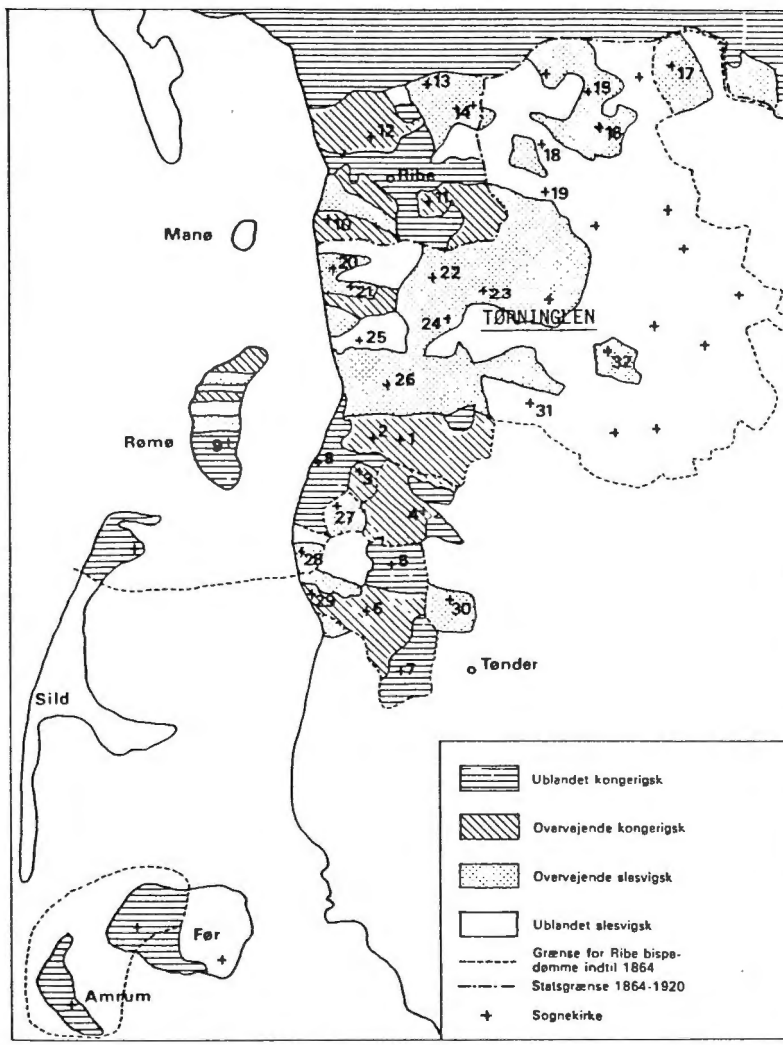
Postruten Ribe—Tønder.

Reisby Brøns Skjærbæk Døstrup Bredebro Abild

(Ill. efter S. Arnholtz: Danske Poststempler).

*) Visby brevsamlingssted var underlagt Løgumkloster posteksp. fra 7. jan. 62.

Kort over de kongerigske enklaver i hertugdømmet Slesvig. Efter H.V. Clausen i Franz v. Jessen: Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmåls Historie, Kbh. 1901 s. 218. –
Tallene 1 - 8 henviser til tabellen på forrige side. "TØRNINGLEN" tilføjet af POMs red. Nr. 29 Emmerlev sogn var ikke "overvejende kongerigsk"som kortet angiver.

Bedes rettet:

side 52, lin.2: Proklmationen til Slesvigs befolkning blev udsendt 1. februar og opslået i Flensborg den 7.

side 53, lin.15 - 16: Højer hørte til det blandede distrikt, men var overvejende slesvigsk.

side 57, lin. 7: Rechberg var østrigsk ministerpræsident.

ENKLAVERNE IND TIL 26. JUNI.

Samme dag, som han rykkede ind i Flensborg (7. febr.), udsendte feltmarskal Wrangel en proklamation til Slesvigs indbyggere og en bekendtgørelse, hvori han udnævnte en preussisk kommissær, von Zedlitz, til at lede det civile styre i Slesvig. (Den østrigske kommissær indtraf først senere). I en bekendtgørelse den følgende dag bekendtgjorde von Zedlitz, at han havde overtaget styret, og meddelte en række bestemmelser, der straks trådte i kraft. Den danske lovgivning skulle vedblive at bestå med mindre forholdene (dvs. besættelsen) havde gjort den ugyldig, andet blev bekendtgjort eller krævedes af hensyn til den militære sikkerhed. Den danske konges navnetræk skulle fjernes fra embedssegl og -skilte osv. De danske embedsmænd, der endnu var i deres embeder, ville blive bekræftet i disse mod inden en uge at afgive en erklæring om at adlyde civilkommissærernes styre for besættelsens varighed. (7)

Når man læser kommissærernes bekendtgørelser, kan man i nogle tilfælde komme i tvivl om, hvorvidt bestemmelserne udelukkende var rettet til den politiske størrelse, hertugdømmet Slesvig, eller den geografiske, hertugdømmet plus enklaverne. Så vidt jeg kan se, gjaldt bekendtgørelserne om ændringer i de bestående retstilstande kun hertugdømmet Slesvig (om postvæsenet se side 53.), hvorimod bekendtgørelserne om militære forhold i almindelighed også gjaldt for enklaverne.

I modsætning til hvad der var tilfældet i hertugdømmet Slesvig (inklusive det nordslesvigske område), blev der ikke afskediget eller fordrevet danske embedsmænd fra enklaverne (inkl. Ribe) i perioden før den 26 juni. (Den første (forlængede) våbenhvile udløb denne dag). I de i den danske "hvidbog" om forholdene i Slesvig i 1864 (8) offentliggjorte fortegnelser over afskedigede danske embedsmænd har jeg ikke kunnet finde en eneste fra enklaverne eller Ribe i tiden før 26. juni. Uden en nærmere undersøgelse af embedsarkiverne er det ikke muligt med sikkerhed at afgøre, om civilkommissærernes administration har forsøgt at trænge sig ind i enklaverne. Men principielt havde den intet at gøre der i sin egenskab af slesvigsk administration. Enklaverne hørte under Ribe stiftsamt. En notits i Ribe Stiftstidende synes også at vise, at civilkommissærerne ikke forhastede sig i de sensible områder, idet præsterne i Tørning len (det slesvigske område, der hørte under Ribe bispestol) i Haderslev vesteramt (se kortet s. 51.) endnu ikke havde måttet afgive en lydighedserklæring (sidste halvdel af marts)(9).

Det betød imidlertid ikke, at enklaverne var glemt. De geografiske forhold betød, at de østrigske patruljer, der skulle til slesvigske områder, f. eks. til Højer, måtte passere enklaveområde, hvis de da ikke ville tage en omvej. Om den første østrigske patrulje, der dukkede op i Møgeltønder den 16.febr, blot var redet for langt eller ej, lader sig ikke sige. Men militæret fulgte med i

hvad der foregik. Den 29 febr. kom en større enhed til Visby for at arrestere den danske herredsfoged Sarauw, fordi han havde udsendt indkaldelser til kaptajn Hammers styrke på Fanø. Sarauw blev dog sat på fri fod efter et par ugers forløb. Her var helt klart tale om en militær foranstaltning (10).

Politisk gjorde besættelsesmagten sig ikke gældende. Mens den ny fællesforfatning for Danmark og Slesvig af 18. nov. 1863 var sat ud af kraft for Slesvigs vedkommende, kunne man i enklaverne, der udgjorde Ribe amts 5. valgbreds med valgsted i Bredebro afholde valg til Rigsrådets folketing den 5. marts uden at besættelsesmagten greb ind, hvad den havde haft mulighed for, hvis den havde ment, at valget her var ulovligt i henhold til civilkomissærernes bekendtgørelse. Også under våbenhvilen blev der den 7. juni afholdt valg til den danske rigsdags folketing i Bredebro. Valghandlingen blev denne gang overværet af østrigske soldater, og det var forbudt at flage med Danebrog.(11)

Nogen egentlig besættelse af enklaverne var der ikke tale om i den første tid. I marts hører vi, at der var stationeret østrigske soldater i Højer (slesvigsk område). Først senere nævnes der østrigsk indkvartering i Visby og Brede. (12).

De fremlagte kendsgerning peger for mig at se i retning af, at besættelsesmagten principielt har erkendt, at enklaverne var dansk område, og behandlet det som sådan. Militæret har naturligvis grebet ind, når dets interesser stod på spil, uanset om det var på dansk eller slesvigsk område.

P o s t a l t forholder det sig tilsyneladende anderledes. Ordren til udskiftning af de dansksprogede stempler (7. april 64) blev ikke gennemført ved posthusene i enklaverne. Der kan være flere grunde hertil. De var ikke dagstempler (undtagen Ballums), og inskriptionerne kunne stort set også gå for at være tyske forkortelser af bynavnet; Skærbæk (SKJBK) dog kun med lidt god vilje. Ballums stempel kunne passere på begge sprog. (Se ill. side 50).

Vi må regne med, at samtlige posthuse i de sydlige enklaver (for så vidt de har været i virksomhed) senest 1. april er begyndt at anvende slesvigske frimærker. Vi ved, at der senest i begyndelsen af april til Ribe postkontor ingik breve fra Bredebro brevsamlingssted frankeret med sådanne frimærker, og at postmesteren i Ribe, der endnu ikke havde modtaget instrukser vedrørende behandlingen af disse, skrev til generaldirektoratet om dette forhold. (13). Gpds svar henviste til Cirkulære nr. 10 af 3o. Marts, der oplyste, at de "i Hertugdømmerne factisk indførte Frimærker paa Breve derfra" var at anerkende.

Ill. t.h.: Slesvigsk 4 Sch. rød, udg. marts 1864, med RIBE dagstempel 4.4. (64).

Ill. er efter NFT, 1969, s. 25.

Jeg kender ikke filatelistisk materiale fra de øvrige posthuse i enklaverne, men da det slesvigske postvæsen havde magt som det havde agt, må man regne med, at alle posthusene her - som en logisk følge af at de var underlagt et slesvigsk postkontor /-ekspedition - har modtaget ordre fra det slesvigske postinspektorat i Flensborg, et forhold, der må siges at være i overensstemmelse med den tidligere administrative praksis i området. Den postale "slesvigisering" i de sydlige enklaver, kan derfor ikke anvendes som et argument for, at disse generelt er blevet behandlet som en del af hertugdømmet Slesvig i tiden før den 26. juni.

RIBE INDTIL 26. JUNI.

Ribe blev først besat den 11. maj. og var derefter stort set permanent besat, indtil freden blev ratificeret i november måned. Før den 11. maj havde der flere gange været større eller mindre, fjendtlige patruljer i byen.

De første fjendtlige soldater, et par mand fra den prøjsiske intendantur i Kolding, dukkede op den 9.marts med en rekvisition på forsyninger, som amtmand Nielsen forsøgte at ordne de næste par dage. Den 13. blev han sammen med Ribes borgmester og kollegaer fra andre jyske byer stævnet til Kolding, hvor han fik forelagt en række krav om leverancer til fjendens hær. Sådanne leverancer blev også udskrevet fra Slesvig. Kravet omfattede foruden levnedsmidler til mennesker og dyr, også leverancen af 200 heste og 30.ooo par støvler (eller 8 rdl. pr. stk) Hestene mente man at måtte og kunne skaffe, hvis man fik tid til det. Støvlekravet (eller kontant erstatningen for disse) måtte man afvise. De blev derfor alle fængslet og ført til Rendsborg, hvor fængslet ændredes til mild internering (på egen bekostning). De blev alle frigivet den 12. maj.

Patruljerne efterså de offentlige kasser, forhørte sig om der var danske soldater i byen osv. De større afdelinger inddrev leverancer, som dog blev afskrevet på den kvota, byen skulle levere til magasinet i Kolding hver 3. dag.

Den af Ehlern Jessen nævnte afdeling, der kom den 6. april (PHT 1983, 4, s.16) havde bl.a. til opgave at afbryde telegrafforbindelsen nordpå, en opgave, der ikke helt lykkedes. (14).

Det var derfor muligt omkring 25. april at modtage en telegrafisk ordre fra det danske feltpoliti om at arrestere en gæstgiver Eriksen, som man mistænkte for spionage til fordel for fjenden. Han blev ført nordpå. Det fik konsekvenser. Den 27. april dukkede en større østrigsk afdeling op, der straks arresterede telegrafbestyrer Faurschou, den fungerende amtmand (herredsfoged Borch) og den fungerende borgmester (Therkildsen). Ved samme lejlighed tog de prokurator Bøggild med og "opbrød" telegrafstationen "fuldstændigt". Et par dage efter vendte afdelingen tilbage (efter en visit i Møgeltønder) og forlangte nu en krigsskat på 50.ooo preussiske dalere. Det blev naturligvis afvist.

I stedet for tog man ti af byens borgere, bl.a. kommunalbestyrelsesmedlemmer, med som gidsler. De blev dog frigivet en uges tid senere (15).

Der er intet i kildematerialet, der så meget som antyder, at fjenden i denne periode greb ind i amtets eller byens administration med afskedigelser eller udvisninger af embedsmænd. Der blev foretaget de lige nævnte arrestationer som repressalie for fængslingen af gæstgiver Eriksen og for kontakt med den danske hær, og der blev taget gidsler blandt embedsmænd og andre borgere i byen med den hensigt at intimidere befolkningen og sikre de regelmæssige leverancer til hæren. Der var ikke tale om en varig besættelse før den 11. maj. Patruljerne forlod som regel byen den samme dag, de var kommet.

Det er i tiden før 12. maj ikke muligt at finde noget holdepunkt for Ehlern Jessens påstand, "at Ribe nærmest blev behandlet som en slesvigsk by". Fjenden behandlede Ribe på samme måde, som han behandlede de andre jyske byer, han kontrollerede, dvs. han udskrev kontributioner, krigsskat og tog gidsler.

Under våbenhvilen.

Stiftamtmand Nielsen og borgmester Meinert blev løsladt, da våbenhvilen trådte i kraft den 12. maj, og fungerede i deres embeder i Ribe under denne og efter dens udløb. Livet gik sin forholdsvis rolige gang - dog med hensyntagen til de østrigske troppers tilstedeværelse. Det var således forbudt at flage med Danebrog, og Ribe Stiftstidende fik forbud mod at omtale militære dispositioner og kritisere "Troppernes Stilling til Landets Forhold og til Beboerne", og blev ligesom andre jyske aviser pålagt at indgive et eksemplar af avisen til censur før den blev udsendt (23. maj). Et forsøg på ved hjælp af den danske regerings kommissær i Jylland at få hævet censuren førte ikke til noget egentligt resultat. Han kunne kun henstille til udgiverne at vise tilbageholdenhed, hvis de lokalt kunne få censuren ophævet (16).

Postvæsenet.

Det må anses for udelukket, at der har været et "tysk feltpostkontor" eller "tyske postembedsmænd" i Ribe postkontor før d. 11. maj. Problemet er, om de kan påvises under våbenhvilen 12. maj - 25. juni (inkl.) ? Ehlern Jessen finder tilsyneladende god støtte for denne opfattelse i RIPEN-brevet af 14.6. 64 (se ill. s. 64). Jeg skal analysere dette brev nærmere i et følgende kapitel, og vil her begrænse mig til at nævne, at ingen kendte, samtidige eller senere, kilder nævner dette forhold med et eneste ord - hvad Ehlern Jessen også er (delvis) klar over (PHT 1984, 2, s.18). Det kan i denne sammenhæng være på sin plads, at spørge, hvad Ehlern Jessen iøvrigt mener med ordet "tysk" i forbindelserne: "tyske postembedsmænd", "tysk feltpostkontor" og lignende. - I våbenhvileaftalen fra maj 64 betyder "tysk": preussisk eller østrigsk. Anvender Ehlern Jessen ordet i

postal betydning (et medlem af den tyske postforening), eller politisk (et medlem af det tyske forbund) eller sprogligt (tysktalende) ?
I de to første tilfælde kan der i den givne situation næppe tænkes på andet end enten østrigsk eller preussisk personale. I tredie tilfælde kan slesvigsk personale også komme i betragtning. Den slesvigske postadministration sorterede under civilkommissærerne, postinspektøren var så vidt mig bekendt preusser, og forretningssproget var tysk. En passus hos Ehlern Jessen (PHT 1983, 2, s. 20) "..., at der siden...11. juli og indtil... 16. august ikke har været noget egentligt postkontor i Ribe - det være sig dansk eller tysk",synes at tyde på, at han ikke regner det den 11. juli oprettede slesvigske postkontor for tysk.

Der er ingen af de kendte kilder, der så meget som antyder, at der skulle have været preussisk militær og/ eller postpersonale i Ribe før den 28 juni, da en preussisk feltpostmester dukkede op og overtog postkontoret. (Der var østrigsk garnison i byen på det tidspunkt).

Der findes heller ingen kilder, der oplyser noget om tilstedeværelsen af et slesvigsk postkontor eller slesvigske postembedsmænd i Ribe under våbenhvilen. Alle kendte kilder - undtagen RIPEN brevet af 14.6. 64 (med slesvigsk frimærke)- peger entydigt på, at det slesvigske postkontor i Ribe først blev etableret i juli måned. Tilstedeværelsen af et slesvigsk postkontor i Ribe med de beføjelser, som Ehlern Jessen giver sit "tyske feltpostkontor" (PHT 1984, 2, s. 22 øv.) forekommer mig ikke umiddelbart forenelige med våbenhvilen - men snarere en krænkelse af det danske postregale. Hvorfor skulle besættelsesmagten indlade sig på det på dette tidspunkt ?

Tilbage er muligheden, at Ehlern Jessen mener, at det af ham konstaterede "tyske feltpostkontor" i Ribe (den 14.6.64) har været et østrigsk feltpostkontor. Det stemmer med de kendte forhold. Byen havde østrigsk garnison, og denne må nødvendigvis have haft behov for kommunikation, dels med andre østrigske garnisoner, dels med korpshovedkvarteret og med hjemlandet. Selv om et sådant feltpostkontor ikke er omtalt i det benyttede kildemateriale, må vi forudsætte dets eksistens, hvis vi vil forklare, hvordan østrigerne har løst deres kommunikationsproblem under våbenhvilen.

Jeg vil i det kommende afsnit om RIPEN-brevet omtale det østrigske feltpostarrangement i Ribe som et "Feldpoststelle", hvormed jeg (indtil videre) angiver det lavest mulige niveau af tjenesteydelser, ekspedition af feltpostforsendelser fra, til og via Ribe" med feltposten. Jeg vælger denne betegnelse, fordi vi ikke har nogen kilder eller breve, der direkte kan benyttes som vidnesbyrd om den østrigske feltpost i byen.

RIBE 26. JUNI - 16. NOVEMBER.

Londonkonferencen, der skulle finde en løsning på det slesvigske spørgsmål, skiltes den 25. juli uden at have opnået et resultat. Den danske regering var ikke interesseret i Bismarcks delingsforslag med en grænse efter linien Åbenrå - Tønder (evt. Bov - Tønder) og gjorde ham den tjeneste at forkaste de komprosmisforslag, der blev fremsat fra anden side.(17).

I dagene umiddelbart før våbenhvilen udløb, mødtes Bismarck med den østrigske udenrigsminister, grev Rechberg, i Karlsbad, hvor de den 24. juni underskrev en fælles aktionsplan for den videre krigsførelse. Deri hed det bl.a., at Jylland skulle fastholdes som forhandlingsobjekt og have egen forvaltning og beskatning; at tilbuddene på Londonkonferencen om en deling af Slesvig ikke var bindende ved fremtidige forhandlinger; og at man som krigsmål ville tilstræbe hertugdømmernes adskillelse fra Danmark med den størst mulige territoriale gevindst, som under de givne omstændigheder kunne opnås. Kongeå-grænsen blev ikke direkte nævnt, men den havde været Bismarcks mål fra krigens begyndelse. (18).

Kongeågrænsen var helt i overensstemmelse med den preussiske konges ønsker (den var nærmest en fiks idé hos ham), og den 10.juli meddeltes det officielt den østrigske regering, at kongen måtte forlange hertugdømmernes fuldstændige afståelse indtil kongeåen. Den østrigske underigsministers svar (16. juli) på de danske fredsfølere stillede som betingelse for forhandlinger, at Danmark måtte anerkende, hvad Preussen og Østrig måtte bestemme med hensyn til hertugdømmerne og enklaverne. Bismarcks svar lød på, at man var rede til at modtage de meddelelser, Danmark havde at gøre om fredsgrundlaget. (19).

Under og efter Karlsbad mødet (se note 18) er der gået supplerende militære instrukser til Overkommandoen i Aabenrå og korpskommandoerne, og enten samtidig eller lidt senere politiske instruktioner. Desværre kender jeg ikke ordlyden af de politiske instruktioner, men på grundlag af de følgende begivenheder, kan man danne sig et vist skøn over dem.

I hertugdømmet Slesvig blev de tilbageværende danske embedsmænd stillet over for kravet om en ny lydighedserklæring, der betød, at deres ed til den danske konge bortfaldt. De, der ikke afgav den, blev afskediget.(20).

På grundlag af udviklingen inden for det jyske postvæsen må man antage, at besættelsesmagten har stillet postmestrene i det besatte Jylland over for de samme krav, som Steenberg i Ribe fik forelagt den 28. juni, at indtægterne skulle gå i den preussiske kasse, og brevene censureres før de afgik, og at de har afvist

disse under henvisning til deres embedsed, hvorefter de er blevet suspenderet. Det er formodentlig denne udvikling, som militærguvernøren i Jylland, von Falckenstein, (godt indpakket) henviser til i bekendtgørelsen af 2o juli: "Da de danske Postembedsmænd allerede førend jeg overtog Gouvernementet havde nedlagt deres Embedsforretninger....".

Formålet med aktionen var selvfølgelig at sikre sig kontrol over kommunikationssystemet enten ved at forpligte postmestrene til at adlyde og samarbejde med besættelsesmagten, (der var krigsførende fra 26. 6), eller selv overtage kontrollen med postgangen.

De øvrige jyske embedsmænd (inkl. Ribes) blev på deres poster og underordnede sig militærgouvernementets faktiske autoritet. (21).

Det er på nuværende tidspunkt ikke muligt at udtale sig om, hvorvidt aktionen mod Ribe postkontor den 28. juni udgik direkte fra Overkommandoen i Åbenrå eller fra den militære administration i Jylland. Det kan derfor heller ikke med sikkerhed afgøres, om aktionen var et forberedende led i Ribe og enklavernes indlemmelse i den slesvigske administration (dvs. under civilkommissærerne i Flensborg), eller (i Ribe) blot en foranstaltning, der skulle sikre de militære interesser - eller om det følgende slesvigske postkontor i byen (oprettet 11. juli) blev oprettet af praktisk, administrative grunde - eller om der allerede på det tidspunkt lå politiske motiver og direktiver bag.

En halv snes dage efter, at det jyske postvæsen var blevet lammet, lå planen for det preussiske feltpostvæsens overtagelse af det jyske postvæsen, som den blev realiseret i juli og august, klar - i hvert tilfælde i hovedtrækkene.

Den omtales i den slesvigske presse den 7. juli og forudså, at feltposten overtog befordringen af privatbreve (med portotvang), og at der etableredes udveksling med hertugdømmerne og øerne. Derimod nævnes der intet om ruterne i avisomtalen, som jeg kender den. (22).

Det er muligt, at den preussiske overpostinspektør Albinus under udarbejdelsen af planen har indset, at feltposten ikke havde kapacitet til at dække Vestjylland og Ribe. Derved ville der, når planen helt eller delvist blev iværksat, opstå et postalt tomrum i Ribe, når den preussiske feltpostmester blev trukket tilbage. Omkring dette tidspunkt er det formodentligt blevet klart, at Ribe inden længe skulle henlægges under Civilkommissærernes forvaltning, og postkontoret i Ribe senest samtidig hermed skulle lægges under den slesvigske postbestyrelse. Man kunne derfor lige så godt trække feltpostmesteren tilbage, så snart det slesvigske postvæsen havde fundet en mand, der kunne overtage forretningerne i Ribe. Dette er en mulig forklaring på, at Ribe pkt. blev slesvigsk før den administrative anneksion at byen og amtet blev officiel. (Om denne: se neden for).

Nogenlunde de samme forhold kan have spillet ind ved den slesvigske overtagelse af det danske toldvæsen i Ribe, som må være sket omkring samme tid som postvæsenets overgang.

Allerede med bekendtgørelsen af 14. marts havde civilkommissærerne oprettet en toldgrænse mellem Danmark og Slesvig ved Kongeåen. I en følgende bekendtgørelse af 20. juni blev der pr. 1. juli oprettet slesvigske toldsteder i Vonsild, Foldingbro og Gredstedbro. At bevare Ribe som dansk toldområde under militærgouvernementet i Jylland ville under de givne forhold betyde en administrativ belastning af dette. Det kan have været grunden til, at man, så snart der var mulighed for det, har overladt byen til det slesvigske toldvæsen. (23)

Derudover synes der ikke at være sket nogen ændringer i byens institutioner eller administration i juli måned. Byens avis var ved krigens genoptagelse på-ny sat under censur. Kravene var de samme som i maj. Censuren synes dog hurtigt at være bortfaldet eller være blevet slækket, hvis man skal dømme efter karakteren af de meddelelser, som avisen bragte allerede i sidste del af juli.(23a). Det er imidlertid karakteristisk, at den slesvigske overtagelse af post- og toldvæsen ikke er omtalt med et eneste ord i nyhedsspalterne eller annoncestoffet.

Tiden efter 1. august.

Den 1. august blev præliminærfreden, der skulle tjene som udgangspunkt for de egentlige fredsforhandlinger undertegnet samtidig med en våbenhvile. Iflg. præliminærfredens stk. II skulle kongeåen danne grænse, dog således at Ribe og et mindre område omkring og syd for byen skulle tilfalde Danmark. Alle andre enklaver (undtagen Ærø, der indgik i kompensationen til Danmark) skulle afstås til Slesvig mod kompensation i slesvigsk territorium syd for Kolding.(24).

Samme dag offentliggjorde militærgouvermentet i Jylland følgende: (25).

Bekjendtgjørelse.

Paa Overkommandoens Befaling i Aabenraa danne Kongeaaen og Koldingaa for Fremtiden Grændsen imellem Forvaltningen af Jylland og Slesvig. De i Hertugdømmet Slesvig beliggende Enklaver, saavelsom Oerne Feør, Amrum og Sild blive derfor ikke mere forvaltede herfra, men fra den øverste Civilbestyrelse i Slesvig.

Dette bringes herved til offentlig Kundskab.

Randers, den 1ste August 1864.

Militair-Gouverneuren
(gez.) von Falckenstein.

I overensstemmelse hermed bestemte civilkommissærernes bekendtgørelse af 3. august, at de vestslesvigske fastlandsenklaver foreløbig og indtil videre skulle forblive under Ribe Amtshus. Det samme gjaldt byen og birket, (retskredsen). Vesterhavsøernes enklaver blev fordelt på de eksisterende slesvigske amter. Det må betyde, at stiftamtmand Nielsen nu skulle administrere den nordlige del af amtet (dvs. nord for kongeåen) for militærgouvernementet i Nørrejylland, og området syd for åen for civilkommissærerne i Flensborg.

Hvilke virkninger fik denne administrative indlemmelse af Ribe i Slesvig ?

Bortset fra de allerede skete ændringer i post- og toldvæsenet, har jeg ikke fundet antydning af, at nyordningen fik personelle virkninger for amtet eller byens forvaltning - (I Nordslesvig var de danske borgmestre, kommunalbestyrelser og amtmænd forlængst blevet udskiftet). Den eneste (?) ændring har måske været, at skatterne fra nu af skulle indbetales til centralkassen i Flensborg i stedet for til feltkrigskassen i Randers. (26)

Datoen for offentliggørelsen skal man sikkert ikke hæfte sig for meget ved. Da meddelelsen blev udsendt, har overkommandoen selvfølgelig vidst, at der var forhandlinger om våbenhvile og en præliminærfred igang, men skæringsdatoen har formodentlig været fastlagt et stykke tid i forvejen, og kan være valgt af hensyn til afregningen mellem de forskellige kasser. Men selvfølgelig var offentliggørelsen den 1. august et memento til Danmark om, hvad der kunne ske, hvis.....

Der er ingen grund til at antage, at den administrative nyordning betød nogen lettelse i okkupationsbyrden for Ribe. Besættelsesmyndighederne havde ingen grund til at behandle Ribe skånsommere end det besatte Jylland, da byen skulle tilbage til Danmark. En undtagelse nævnes dog. I Jylland indførte von Falckenstein den 23. september et skærpet bespisningsreglement. Det blev også bekendtgjort i Ribe uden at det blev gennemført efter bogstaven. Derimod blev indkvarteringen forøget mærkbart i oktober md.(27)

Samtidig hermed kan det konstateres,at man tillod en gradvis retablering af det danske postvæsen i byen. Første fase var de af den afskedigede danske postmester genoprettede ruter fra Ribe til henhv. Kolding og Varde (der var udland for det slesvigske postvæsen), som fik lov at passere uantastet af det slesvigske post- og toldvæsen. Dernæst gennem en aftale sidst i september, som reglerede den fremtidige udveksling mellem Ribe og henhv. Haderslev og Tønder, når postvæsenet atter var i danske hænder, og endelig midt i oktober den endelige tilbagetrækning af det slesvigske postvæsen fra byen. (28).

Hvilke faktorer, der egentlig var afgørende i denne gradvise opblødning af problemerne omkring det danske postvæsens retablering i byen, kan kun en nærmere kildeundersøgelse måske vise. Her skal dog peges på, at man på fredskonferencen i Wien allerede sidst i august var nået frem til en foreløbig løsning på grænse-

spørgsmålet. Forslagets linieføring omkring Ribe blev bibeholdt i de senere diskussioner. (29)

Hvornår det slesvigske toldvæsen blev trukket tilbage vides desværre ikke, og formelt synes ordningen af de administrative forhold at have bestået til freden var blevet ratificeret den 16. november. (30).

Sammenfatning. Ribe.

Før den 26. juni blev Ribe by og amt administrativt, militært og postalt behandlet som det øvrige besatte Jylland. Ehlern Jessens påstand, at Ribe nærmest blev behandlet som en slesvigsk by, holder ikke for denne periodes vedkommende. Hans argumenter og "beviser" er enten falske eller kan ikke tolkes entydigt til fordel for hans påstand.

Allerede i juli blev det ripensiske post- og toldvæsen lagt under civilkommissærerne i Flensborg måske som følge af, at militæradministrationen i Jylland allerede på det tidspunkt var bekendt med de politiske direktiver, der blev bragt til udførelse den 1. august, hvor byen og den del af amtet, der lå syd for kongeåen blev lagt ind under den øverste civilbestyrelse i Flensborgs forvaltning. Da det samtidig var blevet bestemt i fredspræliminærerne, at byen skulle tilfalde Danmark, fik den administrative nyordning - så vidt det kan ses - ingen særlige konsekvenser ud over de i juli md. foretagne ændringer. Byen blev i militær henseende nærmest behandlet på linie med det øvrige Jylland, og postvæsenet gradvist ført tilbage til dansk administration.

oooooo

Stemninger i Ribe... (fortsat fra side 65)

hvor han dels forpagtede brænderiet på Visby Hedegård (indtil 1866), dels drev Visby Mølle, som han boede på fra 1860. Da Knud Knudsen døde i juni 1866, er det muligt, at Høyberg derefter har boet et par måneder på Visby Hedegård, inden han forlod egnen. (Visby Mølle blev solgt på denne tid). (A. Tholl har på grundlag af analyse af nogle breve til Høyberg draget den slutning, at han før 1. juli 66 har skiftet adresse fra Visby Mølle til Visby Hedegård. - "Visby Hedegård"kan dog tænkes at have været en af hans forretnings-adresser. (Se NFT, 1962, s.6).).

Høyberg var kendt som dansksindet og var bl.a. medlem af den slesvigske deputation til Paris i efteråret 1864.

Så vidt jeg kan konstatere, boede hans moder i Ribe i 1864. Den i et nummer af Ribe Stiftstidende omtalte P. Hoyberg, kan vel med rimelighed formodes at være hans broder. Muligvis har også andre af hans søskende opholdt sig i Ribe i 64, og måske tør man formode, at han stadig har haft venner og bekendte der ?

Høyberg handlede med korn (til brænderiet), måske også med mel - men vist først og fremmest med brændevin - og tyskvenlige ripensere havde da også lov til at være tørstige, hvis det da ikke var en østrigsk officer ? - En mere rimelig forklaring ville det, hvis man accepterer Ehlern Jessens synspunkter, måske være, at afsenderen har ment, at brevet kom mere sikkert frem, hvis han anvendte den (formodede) tyske feltpost - men det danske postvæsen fungerede vist udemærket på den tid - så.....

ML.

NOTER til Enklaverne og Ribe 1864.

(1) Posthistorisk Tidsskrift 1983, nr. 3-4; 1984, nr. 1-2. - I det følgende citeret som PHT, fulgt af nummer og sidetal.

(2) H. Eis: Ribe Postkontor under Krigen 1864. Artiklen har været trykt flere steder. Her henvises til Frimærkesamleren 1969. (cit. som FS).

(3) Skønt Ehlern Jessen flere steder ret nøje følger H. Eis' tidligere formuleringer, er den her citerede fremstilling vist helt hans egen. Eis skriver, så vidt jeg har bemærket, om dette forhold kun: "11. juli blev der oprettet et slesvigsk postkontor i Ribe... Tyskerne havde dekreteret, at alt syd for Kongeåen skulle under slesvigsk styrelse..."(FS 1969, s. 245).

(4) Efter Chr. Stenz, Sønderjyder under junigrundloven. Det blandede distrikt og dansk politik 1848-64, i Sønderjyske Arbøger,1980,s.185f,med yderligere henvisninger. (Cit. som SøÅrb.) - L. Andresen: Beiträge zur neueren Geschichte Tonderns (Flensburg 1943), s. 206 f.

(5) Tabel og kort efter Sø Årb. 1980, s.188; 189; Endv. s. 210.

(6) Se A. Tholl i NFT, 1959, no. 2; NFT, 1962, 1, s. 4 ff.

(7) Civilkommissærernes Bekendtgørelser finde i "Verordnungsblatt für das Herzogthum Schleswig", 1864,(også på dansk: "Oversættelse af Forordningsblad for Hertugdømmet Slesvig".), hvortil der generelt henvises for disse. Den danske oversættelse er trykt i uddrag i "Meddelelser om Begivenhederne i Slesvig siden den preussisk-østrigske Invasion. (Den 1ste November 1864).(Kbh. 1864). (Cit. som Medd.). Heri er også Wrangels proklamation af 7. febr. 64.

(8) Med "hvidbog" menes den i note 3) nævnte "Meddelelser...". Heri er fortegnelser over afskedigede embedsmænd før, under og efter våbenhvilen med henvisninger til "Verordnungsblatt...". Man kan argumentere bogen som angivet af titlen kun medtager afskedigelser fra det egentlige htg. Slesvig. Jeg tror ikke,dette argument holder. Det ville være i åbenlys dansk propaganda-interesse også at medtage afskedigelser af embedsmænd i enklaverne, hvis sådanne havde fundet sted. Afskedigelsen af post- og toldpersonale i Ribe er dog ikke nævnt, - derimod ansættelsen af de slesvigske embedsmænd der. - Når ingen fra enklaverne er nævnt, kan det skyldes ukendskeb til afskedigelser, eller at ingen har fundet sted.

(9) Ribe Stiftstidende 47, 21 o3 64. (Cit. som R.St. med nummer og dato.)

10) R.St. 29, 18 o2; W. Nagel: Barndomserindringer fra Sønderjylland i Sø.Arb. 1924, s. 142; (om østr. undersøgelse af posteksp. kasse i februar 64). - R.St 42, 12 o3, nævner at patruljen var på "150 mand". Fred. Høyberg: Gennem 80 år (1964), s. 45 ff., skriver en "temmelig stor patrulje" (Høyberg var øjenvidne til episoden). --- Om indkaldelserne: Se Otto Chr. Hammer: Vesterhavsøernes Forsvar i året 1864. (Kbh. 1865), s. 15, 17 f. 22f. Sagen skadede ikke den dansksindede Sarauw. Han gik i prøjsisk tjeneste i 1867 uden af den grund at blive upopulær i befolkningen. (Høyberg, s. 132, note)).

11) Wrangels proklamation 7.2.64; R.St. 39,(o7 o3),& 41,(10 o3) om valgene; Sofus Høgsbro: Brevveksling og Dagbøger I,(Kbh. u.år), s. 297; (cit. som Høgsbro I). Jfr. Høyberg, s. 47;

12) W. Nagel i Sø Årb. 1924, s.143; Høgsbro I, s. 147;(brev fra Ballum 3. juni).

13) Ribe pkt. kopibog etc.: Steenberg til Gpd. 4. april 64. (Gpd. svar 16.4). Trykt hos H. Eis i FS 1969, s. 278; Jfr. A. Tholl i NFT, 1969, 2, s. 24.

14) R.St. 75,(12 o5); J. Helms,"Oplevelser i Ribe under Krigen 1864" i "Fra Ribe Amt, 19o4, s. 8f., 15, 22. (Cit. som Helms). G. Stemann (udg.): 1864 Breve fra Stiftamtmand Nielsen" i Fra Ribe Amt 1910,(cit. som Fra Ribe Amt + år), s. 149 ff. -- R. St. 42,(12 o3);43,(14 o3). Endv.flere gange i april md. Se fx.nr. 53, 56, 58, 60 m.fl.

(14 fortsat) Besættelsen den 6. april: Se R.St. 56, (o7 o4) & 58,(o9 o4); Den fjendtlige afdeling kan følges ret nøje i samtidige og senere kilder. Iflg. Stiftstidende forlod ca. halvdelen af de 200 mand straks byen nordpå. Resten tog afsted efter at have rekvireret hø, havre, levnedsmidler, vin og "nogle cigarer". Der medførtes endvidere adskillige genstande fra telegrafstationen, f.eks. batterier. - Helms, s. 8f. fortæller, at afdelingen huggede nogle telegrafpæle, der gik sydpå, om. Han mener, at afdelingen tog fejl af verdenshjørnerne, idet de kom ind i byen sydfra (fra Haderslevvejen), og derfor gik mod nord for at komme ind i byen, og at det egentlig var telegraflinien mod Varde, de var ude efter. --
Om patruljens færden iøvrigt: Se: Der Deutsch Dänische Krieg 1864, I, s.378, note 3; (cit. som DDK I) (Berlin 1886). Værket er udgivet af den tyske generalstab. --- Fra Ribe Amt, 1910, s. 149 ff., 173.

15) Fra Ribe Amt, 1910, s. 174 ff.; Bankdirektør Therkildsens beretning om arrestationerne. Han var fungerende borgmester. - Endv. Helms. s. 9 ff (omtaler Eriksen som kornhandler). R. St. 68,(28 o4); 70, (o2 o5);71,(o4 o5); 72, (o7 o5). - Therkildsen og Faurschou blev frigivet i forbindelsen med våbenstilstanden 1. august. Det samme gjorde gæstgiver Eriksen. *)

16) R.St. 82, 26 o5 64; jfr nr. 88 (o6 o6). Endv. Helms, s. 23f. - Avisencensuren må enten have været meget mild eller helt ophævet. Den blev genindført, da krigen blev genoptaget.

17) Om konferencen: Se Troels Fink: Otte foredrag om Danmarks krise 1863-64 (Århus 1964) s. 70-79. og P. v. Linstow:"Bismarck, Europa og Slesvig-Holstein 1862-66" i (Dansk) Historisk Tidsskrift, B. 78, s. 428.

18. v. Linstow i anf. arb.,s.417 f. -- Karlsbad aftalen i DDK II, s.192*, Anlage nr. 67; N. Neergaard, Under Junigrundloven II,2, s. 1361 f. (cit. som Neergaard).- At Kongeågrænsen var Bismarcks mål fra begyndelsen er ikke ensbetydende med, at han ikke mente sit delingstilbud alvorligt.- DDK II, 636 siger,

19) Neergaard, II,2, s. 1411 f. // at der indtraf telegram d 22.7 vedr. Karlsbadaftalen. (trykfejl ?) -

20) Fred. Fischers dagbøger under 5. juni 1864 i Sø.Årb. 1930, s. 196.
Den danske amtmand, Heltzen, blev afskediget af militære grunde d. 27.6. (samme dagbog, 28 juni) - Se endv. eksempel i R.St. 123 (o6 o8 64);
Jeg har desværre ikke fundet nogen oplysninger om, hvad der skete i de sydlige fastlandsenklaver på dette tidspunkt.

21) PHT 1983, 2, s.18; (Gpd. til finansministeriet 6.7.64); Skrivelsen er refereret i Olsen IV, s. 142 f, noten;med henv. til Finansmin. J.1864, nr.3719. Falckensteins bekendtgørelser kom iflg. bek. af 7.7.64 i "Lokaltidende af Randers", der blev erklæret som "Amtstidende for Jylland". Den synes at være lig med"Randers Amtsavis". De blev iøvrigt trykt og omtalt i andre jyske dagblade. -
Iflg. Ribe Stiftstidende nr. 112, 18 o7 64,havde den kommanderende general i Jylland, von Fackenstein, indkaldt de jyske amtsmænd til et møde i Randers den 5. juli, hvor han meddelte dem sin udnævnelse til Jyllands militærgouvernør, og at han nu overtog gouvernementet. Første bekendtgørelse , hvor han underskriver sig militærgouvernør, er dateret den 6. juli. I Bekendtgørelsen af 26.6. (om krigstilstanden og embedsmændenes pligt til at adlyde ham) underskriver han sig "kommanderende general". - Formodentlig er det

---

*) Fjendens besøg i Møgeltønder d. 1. maj viser, at enklaven blev behandlet på linie med dansk område. R.St. skriver 2. maj, at fjenden havde "huseret slemt". og udskrevet "en enorm pengesum" i Møgeltønder. Jfr. udskrivningen i Ribe. Denne krigsskat skulle være en erstatning for den skade, den danske blokade af de tyske havne, forvoldte det tyske næringsliv. Slesvigerne skulle ikke betale den. Samtidig arresterede man redaktør Larsen, udgiveren af "Vestslesvigs Tidende". Han blev frigivet under 1. våbenhvile.(Høgsbro I, s. 147 (brev af 3.6.)).

først efter hans overtagelse af gouvernementet, at de politiske beslutninger begynder at blive realiseret.

Om samtidens opfattelse af bekendtgørelsen om postvæsenet af 20. 7, der iøvrigt er et lille "mesterstykke" i at omgås "sandheden" på den rigtige måde, se Olsen IV, s. 135, noten.

22) Omtalt i "Flensburger Tagesblatt" den 7. juli på grundlag af en meddelelse fra Kolding. Se: Ribe Stiftstidende nr. 111, 16 o7 64.

23) Bekendtgørelserne i "Verordnungsblatt...";(23a) R.St. 1o2, 3o o6 64.

24) Dansk tekst hos Neergaard, II,2, s. 1143- 44

25) Gengivet efter Ribe Stiftstidende nr. 124, 8 aug. 64.

26) Ribe kommunalbestyrelse protesterede mod ordningen den 15. august. Ændringen omtales ellers ikke. Formodentlig har man ikke mærket noget til den til daglig. Ribe Stiftstidende har fortsat bekendtgørelser fra Militærgouvernementet i Jylland (dog ikke alle). Civilkommissærernes har avisen under hele krigen kun omtalt under nyhederne, og for det meste kun i referat. (Protesten i R.St. 252, (20 o9).

27) Helms, s. 27, siger, at byens kommandant ikke gennemførte det skærpede bespisningsreglement,selv om det blev offentliggjort af byens trommeslager. Derimod blev indkvarteringen hård; jfr. Fra Ribe Amt 1910, s. 160 f. og R.St. 159 (08 10 (bekendtgørelse fra borgmester Meinert)).

28) Se Eis og Ehlern Jessen omtalte arbejder.

29) Fredsforhandlingerne: Neergaard, II,2, s. 1490.
Efter min mening er H.Eis' og Ehlern Jessens vurderinger af begivenhederne for centrerede omkring Steenbergs person.

30) Ribe kommunalbestyrelses protester mod det slesvigske toldvæsen i referater af kommunalbestyrelsens møder, R.St. 152 og 157. De blev trykt flere uger efter, at møderne havde fundet sted (censuren !). Byens handel var overvejende med Danmark.- Der er vist ikke udsendt nogen bekendtgørelse, der formelt ophævede civilkommissærernes"overadministration" i Ribe. Den faldt væk senest med fredsaftalens ratifikation. 20 nov. offentliggør civilkommissærerne en bekendtgørelse vedrørende de sydlige fastlandsenklavers fordeling på de slesvigske amter.

Stemninger i Ribe 1864. Frederik Høyberg.

I PHT 1984, 2, s. 22, formoder Ehlern Jessen, at det tyske feltpostkontor, som han mener var i Ribe under første våbenhvile "også har ekspederet mere almindelig post (? indleveret af tyskvenlige afsendere)" (? = måske (ML). Formodningen er noget tynd, da brevet, RIPEN 14.6.64, hverken har indhold eller afsender - og er måske blot fremsat for at gøre tilfældet lidt mere interessant og/ eller pikant ?

Skønt Ribe som nævnt siden 1200-tallet havde været en dansk by,var der naturligvis sket en vis indvandring såvel fra Danmark som fra Tyskland, Holstein og Slesvig, men byens karakter i 1864 var udpræget dansk. Hvad der måtte være af indvandrede tysksindede gjorde sig ikke bemærket politisk eller kulturelt. Desværre kender jeg ingen undersøgelse af befolkningens (godt 3.000 indbyggere) fordeling mellem "indfødte" og indvandrere - eller over indvandrernes oprindelse (fødested) og sociale fordeling, men det er min vurdering, at antallet af tysk- eller slesvig-holsteinsk sindede i byen har været meget lille i forhold til den samlede befolkning. Dansk kultur og dansk sprog var solidt forankret i Ribe i 1864, såvel som den patriotiske holdning, både lokalt og nationalt. Ville en indvandrer gøre sig håb om at gøre sig gældende og blive accepteret i borgerskabet (købmænd, håndværkerklassen) , måtte han assimilere sig. Det samme gælder til en vis grad inden for arbejderklassen, men her kan der have eksisteret et lag af omvandrende tyske håndværkersvende.

Naturligvis havde man i 1864 travlt med at finde potientielle spioner og forrædere, og en holstensk murermester måtte indrykke en annonce i Stiftstidende, hvor han udlovede en dusør til den, der kunne oplyse, hvem der udspredte sådanne rygter om ham. Han var loyal mod den danske stat. Den tidligere omtalte gæstgiver Eriksen, der var født i Løgumkloster, er den eneste spion, vi kender i Ribe i 1864. Der kan naturligvis have været andre - men mon de ville gå på postkontoret for at sende et brev til Fred. Høyberg (se nedenfor) gennem den tyske feltpost, hvis den som Ehlern Jessen mener, havde til huse i det danske postkontor, som fungerede på dette tidspunkt - men måske er de forretninger foregået ved bagdøren ?.

Naturligvis tilpassede byen sig de ændrede vilkår, da de tyske patruljer begyndte at dukke op. Kommunalbestyrelsen og embedsmændene kollaborerede (samarbejdede) for at undgå indkvartering. Der fandtes superpatrioter, som kritiserede dette, og mente, at man skulle arrestere de fjendtlige patruljer, der kom til byen, hvad den fungerende borgmester, Therkildsen, dog ikke havde lyst til. - De nationale følelser fik man udtryk for, når man stillet over for fjendens krav, gjorde opmærksom på, at man skyldte den danske konge troskab, eller i bekendtskabskredsen og ved grundlovsfesten,(som fejredes indendørs).

Man forsøgte at holde den nødvendige distance til besættelsesmagten, men kunne naturligvis ikke undgå at komme i berøring med den. Enkelte gik måske for vidt, som vinhandleren, der aflagde besøg på Fanø (dansk under våbenhvilen) i selskab med med 6 østrigske officerer. (Hammer, anf. arb.,s. 64). -- Der er dog (på basis af de kilder, jeg kender i dag) ikke grund til formode, at forretningsfolk, der leverede varer til det østrigske magasin, har været ildesete eller specielt fordægtige af den grund. Byen havde en åbenlys interesse i, at østrigerne under våbenhvilen, hvor de betalte for varerne, fik hvad de skulle bruge, således at man undgik episoder, rapserier eller tiggeri. Senere måtte man tvangslevere.

Hvem andre end en"måske tyskindet"afsender kan tænkes at have skrevet til Fred. Høyberg - Måske kan spørgsmålet besvares med et par ord om adressaten ?

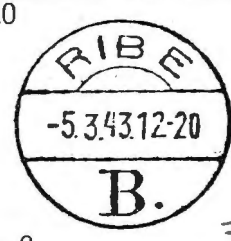
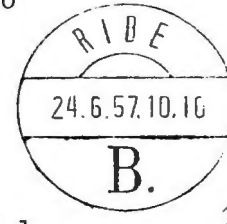
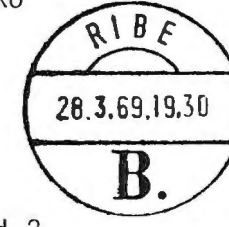
Frederik Høyberg, Visby Mølle, var vokset op i Ribe. Efter skolen blev han først skriverdreng på Ribe toldkammer, derefter kom han til landvæsenet hos den kendte Knud Knudsen, Forballum,(en af de nationale, danske førere), som i 1851 erhvervede godset Trøjborg med Visby Hedegård, hvor der blev indrettet et brænderi. Her blev Høyberg beskæftiget. I 1854-58 opholdt Høyberg sig i Ribe, hvor han sammen med broderen, P. Høyberg, drev et brænderi. I Ribe "tog (han) levende del i det selskabelige liv, og var et velset medlem i de selskabelige sammenkomster og gilder..."(Høyberg, s. 35). Fra 1858 til efteråret 1866 var han igen i Visby,

(forts. side 61).

RIBE JERNBANEPOSTEKSPEDITION AF BO BJERRE JAKOBSEN.

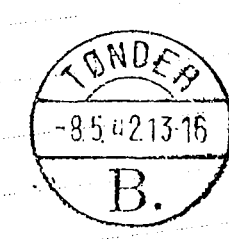
Lbnr.	Type:	Tilgang:	Tidligste		Seneste:	Bemærkninger:
	66					
1.	NUM - 1		76 (SA)			
2.	NUM - 2				84	
	RIBE JB: P:					
3.	LAP IIa		76 (SA)		19 o8 97 (BBJ)	
	RIBE / JB.P.E.					
4.	BRO Ia		22 o8 99 (EML)		15 12 18 (Bx)	
			270199			
	RIBE / B.					
5.	BRO Vb		25 o7 22 (Bx)		10 o6 30 (EJN)	omdannes til BRO Vc-1.
			100520			
6.	BRO Vc-1		o7 o7 30 (EJN)		19 12 42 (BBJ)	
7.	BRO Vc-2	o5 o3 43(GRA)	o4 o5 44 (BBJ)		14 12 56 (EJN)	
			011143			
8.	BRO Vd-1	24 o6 57(MUS)	~~23 11 57 (BBJ)~~		o3 o3 64 (BBJ)	
			130857 Ex			
9.	BRO Vd-2	28 o3 69(MUS)	21 o3 72 (EJN)		11 o6 77 (BBJ)	nye tal isat i 1980:
			110669			
10.	"	18 o2 80(MUS)	29 11 82 (BBJ)			kurserer.

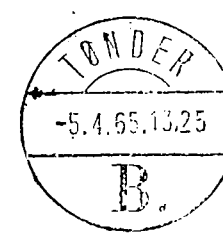
Forfatteren modtager gerne supplerende oplysninger. Adr.: M.P. Bruunsgade 32^2,
DK 8000 Arhus C.

 NUM-1	 NUM-2	LAP IIa
BRO Ia	BRO 5 Vb	BRO Vc-1 6
BRO Vc-2 7	BRO Vd-1 8	BRO Vd-2 9
Ill. af NUM. stemplerne efter Arnholtz.	BRO Vd-2	

TØNDER BANEGÅRDSPOSTEKSPEDITION AF BO BJERRE JAKOBSEN.

Lbnr.	Type:	Tilgang:	Tidligste		Seneste:	Bemærkninger:
	TØNDER / B.					
1.	BRO Vb		o6 o7 23	(BBJ)	27 o9 31 (BBJ)	omdannes til BRO Vc.
			07 07 22			
2.	BRO Vc		28 10 33	(Bx)	16 o3 62 (BBJ)	
			28 10 33	(Bx)	19 o7 43 (EJN)	med c-indstilling
			12 10 50	(Bx)	16 o3 62 (BBJ)	med d-indstilling
3.	BRO Vd	o5 o4 65(MUS)				Stp. er graveret, men formodentlig
						aldrig anvendt.

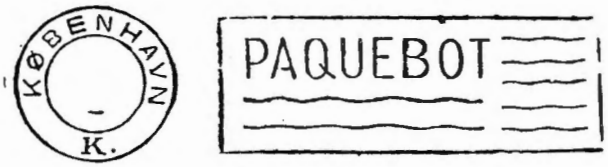

Jeg har fået hjælp fra følgende samlere: Thorkild Andersen, Erik Schou Andersen, E. Menne Larsen (EML), Per Rønberg, Jan Bendix (Bx) og Ejsing Nielsen (EJN).

Endvidere er benyttet materiale fra Postmuseets 2. afdeling. (MUS).

Litt.: Sv. Arnholtz: Danske Poststempler. (SA)

Supplerende oplysninger modtages af forfatteren, M.P. Brunsgade 32^2, 8000 Århus C

ENKELTMASKINSTEMPLET: PAQUEBOT ANVENDT AF KØBENHAVN K. 1938.

Enkelt-maskinstempel nr. 62, »PAQUEBOT«

Den første omtale af dette stempel findes - så vidt jeg ved - i en artikel af Max Nørgaard i FRIMÆRKE-NYT, nr. 7/8, 1947, (s. 164), hvor der under omtalen af maskinafstemplinger af skibsbreve nævnes følgende:
"PAQUEBOT Anvendt ved København K. navnlig for Post fra de tyske Ferieskibe "Kraft durch Freude". Dette Stempel blev inddraget i Januar 1946."

Stemplet katalogiseres derefter af Nørgaard i hans "Danske tekst-maskinstempler 1924 - 49... (Kbh. V (u.år))(som nr. 62),hvor der vises en illustration af klichéen med en datokrans med inskriptionen: KØBENHAVN / K. Kransen er iøvrigt uden tid/ dato eller år. (Se gengivelsen ovenfor). Illustrationen kan formodes at være fremstillet efter et aftryk på papir, som Nørgaard har fået stillet til rådighed af postvæsenet.

Stemplet er katalogiseret under 1937, som enten må være det år Nørgaard mener, at det er blevet udsendt, eller hvor han kender det anvendt for første gang.

Fra Nørgaards katalog gik stemplet videre i andre fortegnelser. H. Truelsen optog det i sit: "Danske Tekst Maskin Stempler"(Hobro 1976) i samme kronologiske sammenhæng som M. Nørgaard, men dog med "????" for både tid og sted og med bemærkningen: "Det er tvivlsomt om klicheen har været benyttet ...."
I katalogets nyeste udgave (Skærbæk 1983) er stemplet gledet ud.

I JKE-gruppens katalogisering af skibsposststempler i Nordfrimex udstillingskataloget 83 blev stemplet omtalt med bemærkningen: "anvendelse ikke kendt af JKE".

Vurdering af Max Nørgaards oplysninger.

Nørgaards ret sene omtale af stemplet (1947) kan skyldes, at han først er blevet gjort opmærksom på dets eksistens efter at det er blevet inddraget. Oplysnin-

gen om brugsperioden og det viste aftryk stammer formodentlig fra en kontaktmand ved postvæsenet, og er måske først kommet ham i hænde under indsamling af materiale til den artikel om skibspost, som Nørgaard skrev i det lige nævnte nummer af FRIMÆRKE-NYT. (Havde Nørgaard kendt det allerede i 1930ne, er det påfaldende, at det ikke er lykkedes ham at fremstille nogle filatelistiske breve med dette stempel dengang).

Nørgaards oplysning om ibrugtagelsesåret stemmer med ibrugtagelsen af de andre EMT-stempler til skibspost, FRA FÆRØERNE og FRA ISLAND. Inddragelsestidspunktet kan ikke kontrolleres, men må anses for en ret sandsynlig datering. I januar 1946 kan der ikke have været større udsigter til, at København i de nærmeste år ville blive anløbet af skibe, der ville aflevere så megen skibspost til afstempling, at det ikke har kunnet klares med hånden.

Hans oplysning, at det navnlig har været anvendt på post fra de tyske "Kraft durch Freude" skibe kan være en efterrationalisering. En del af "Kraft durch Freude" skibene havde eget postkontor ombord, og evt. forsendelser fra disse må formodes at være blevet afleveret i stemplet tilstand og er næppe gået en gang gennem maskinen på København K. Tilbage bliver "K.d.F." skibe, der ikke havde postkontor ombord, samt andre krydstogtskibe. Jeg vil mene, at Nørgaards udtalelse skal generaliseres til, at stemplet navnlig er blevet anvendt på skibspostforsendelser afgivet af krydstogtskibe, der anløb København, og at brugstiden formodentlig kun har været fra 1937 til tiden omkring udbruddet af anden verdenskrig (september 1939).

Kendte afstemplinger.

Jeg har andetsteds (Posthistoriske Meddelelser 15, 1982; jfr. DFT 2, 1984) oplyst, at stemplet er omtalt i udenlandsk litteratur (Roger Hosking: Paquebot Cancellations of the World (Oxted 1977), stempel nr. 300), som anvendt i 1938, og at jeg efter en forespørgsel i et britisk tidsskrift fik en melding om dets brug i august 1939.

Jeg har fornylig været i forbindelse med Mr. Hosking, der venligst har sendt mig en fotokopi af det brev, som han har i sin samling, med dette stempel. (Brevet vises her på basis af en fotokopi). Forsendelsen er et ikke-filatelistisk korrespondancekort (formodentlig fra "Viceroy of India" som den trykte tekst viser) til England. Portoen er 1½ d, en portosats jeg har set på andre engelske skibsbreve fra denne tid.

I stempelkransen er datoen angivet som II JULI og årstallet som 938. København K. synes at have været i bekneb for de sædvanlige 1-taller (af arabertype) på dette tidspunkt, og har derfor anvendt to 1-tal (i romertype) til at markere datoen 11, samt helt undladt at markere tusindtalsgruppen.

(Samling: Roger Hosking)

Selv om jeg ikke har set det originale brev, mener jeg, at en stempelmanipulation er udelukket i dette tilfælde, og at stemplet bør optages i kommende kataloger.

Jeg kan iøvrigt tilføje, at EMT 2, PAQUEBOT ved København K, (ikke omtalt af JKE, men af E. Wowern (GF 10, Faroe Islands 1982 (no. C 19), har været anvendt i sommeren 1984, hvor jeg har set det med datoen 10 JUL.

E. Menne Larsen

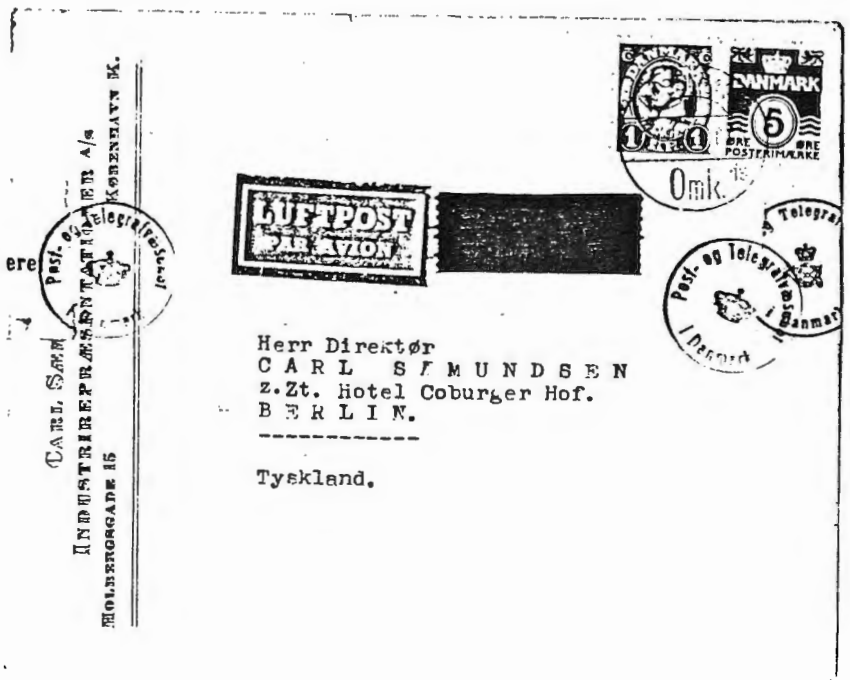

Hvem kan hjælpe med oplysninger ?

Til en kommende artikel i POM ønskes forbindelse med samlere, der har tyske feltpostbreve fra 1864 - især med stemplerne: K.PR. FELDPOSTRELAIS + nummer.

Jeg ønsker olysninger om stempelnummer, stempeldato (afgangs- eller ankomststempel), hvorfra brevet er sendt og hvortil. Alle oplysninger er af interesse, også om andre preussiske feltpoststempler 1864. Meget gerne snarest.

E. Menne Larsen, Viben 54, DK 6270 Tønder, Danmark. Tlf. 04 72 56 40.

Formindsket gengivelse. (Samling: Bo Bjerre Jakobsen)

ET USÆDVANLIGT CENSURBREV KØBENHAVN - BERLIN APRIL 1942.

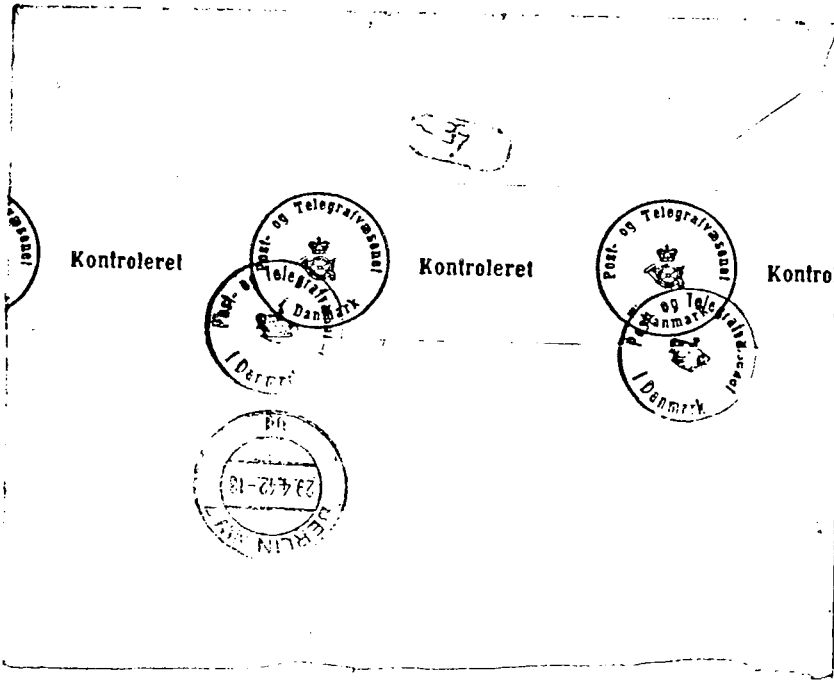
På de følgende illustrationer vises for- og bagsiden af et brev fra København til Berlin i april 1942. Det er afgangsstemplet København Omk. (sn 18), 29.4.42. 6.oo,og ankomststemplet Berlin NW 7 (index hd),29.4.42. - 18, hvilket vil sige, at der ikke kan være gået ret meget mere end 24 timer mellem indleveringen i København og ankomsten til Berlin - en ret bemærkelsesværdig præstation tidsforholdene taget i betragtning. Brevet er sendt som luftpost expres og portoen er 1,o5 kr.

Brevet må være indleveret åbent, da der ikke er tegn på, at censuren har klippet kuverten op for at tage indholdet ud til læsning. Banderolen er anbragt foroven på kuverten (lige over midten), således at banderolen forsegler den efter censuren tilklæbede flap. Denne position er bemærkelsesværdig, idet de fleste breve, der kendes fra denne tid er åbnet i nederste halvdel (eller trediedel) af kuverten.

På dette brev er banderolen endvidere trukket frem på forsiden (i begge si-

der) og også her forsynet med aftryk af censurstemplet C ol. (i rødt).

Forsiden er helt uden den sædvanlige påtegning i øverste venstre hjørne og de

signaturer, som man eller finder på brevforsiderne.

Brevet må formodes at være blevet indleveret direkte til censuren i København. Iflg. de dengang gældende bestemmelser var det muligt at indlevere hastende dokumenter vedrørende importvarer til og eksportvarer fra Danmark, såsom konossementer, fragtbreve o.lign. "uanset til hvilket land dokumenterne skal forsendes" direkte til Udlandspostkontrollen i åben kuvert. (Se: Særlige Bestemmelser vedrørende Postforsendelser til og fra Udlandet.Januar 1941" Stk.II.4. (Udhævelsen er min (ML)).

Efter min mening er det viste brev en smuk illustration til denne bestemmelse.

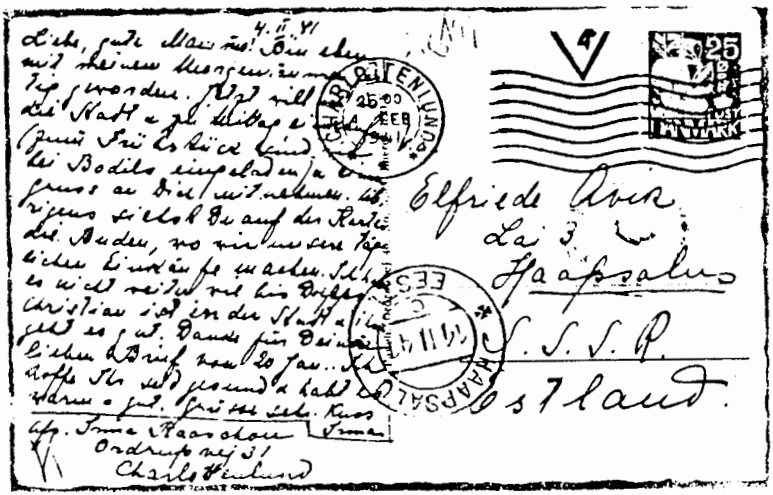
Til slut skal bemærkes, at brevet ikke er blevet gencensureret i Tyskland. Betydningen af det lille rammestempel (med et 4-tal i) på kuvertens bagside, kender jeg ikke, men formoder, at det måske kan være nummeret på det bud, der kørte med ekspresbreve i distriktet, hvor det i adressen nævnte hotel lå.

Red.

ET CENSURPROBLEM FEBRUAR 1941 ?

Forsendelser mellem de baltiske lande og Danmark og omvendt fra perioden 15. juli - 22 juni 1941 er ikke særlig almindelige.

Det nedenfor viste postkort er sendt fra Charlottenlund den 4. febr. 1941 og adresseret til Haapsalu i Estland, der på det tidspunkt var indlemmet i Sovjetunionen. Det er ankomststemplet i Haapsalu den 14. II. s.år, dvs. befordringstiden har været 10 dage.

Forminsket gengivelse. (Samling: Elmar Ojaste, Sverige)

Kortet er efter de gældende bestemmelser censureret af Udlandspostkontrollen i København og stemplet med det almindelige censurstempel: Post- og Telegrafvæsenet/ (krone)/ i Danmark (type C ol) i rødt. Bogstavet "K" forneden til venstre kan være dansk, hvorimod tallet: A8177 (eller 8172?) er lidt af en gåde. Det kan være den sædvanlige danske nummerering, der på den tid bestod af et bogstav efterfulgt af et tal, og derefter endnu en talruppe. Den sidste talgruppe plejer dog at være skilt fra det første tal med en bindestreg eller et mindre mellemrum. Bogstav-talgruppen svarer imidlertid heller ikke helt til, hvad man skulle forvente at finde fra censurstederne i Königsberg, Berlin eller Hamburg. Af disse fire muligheder forekommer København mig indtil videre at være den mest sandsynlige.

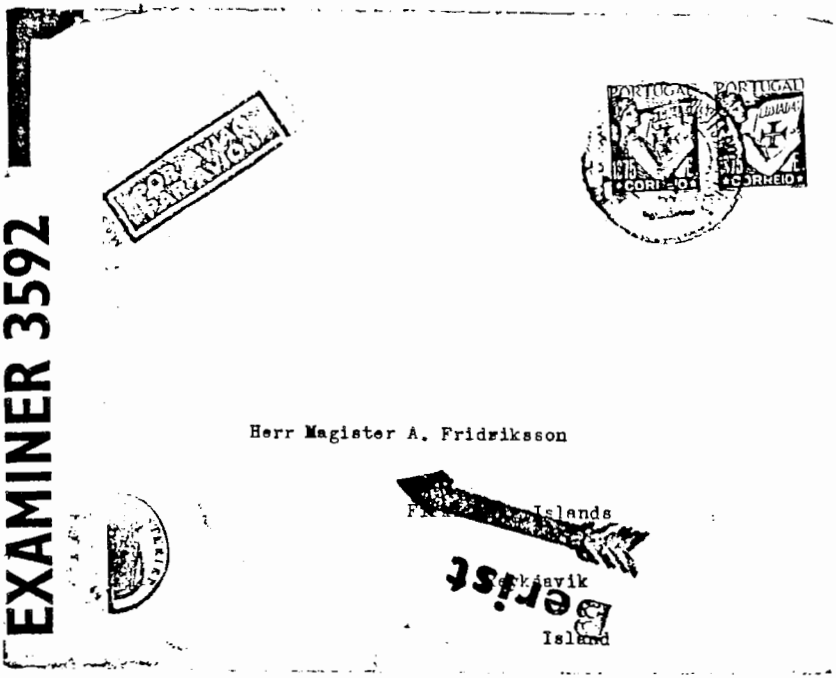
Derimod er stemplet ved siden af frimærket e n absolut gåde. Jeg har aldrig tidligere set et sådant stempel, hverken på tysk eller dansk censurpost. Muligheden for at det er et (estisk-) russisk kontrol-

stempel er til stede, men hvis V skal være bogstavet "V", må stemplet være tilpasset lokale estiske forhold, da der ikke findes et bogstav af dette udseende i det russiske alfabet. V'et kan evt. være et romertal - eller skal det mon sættes i forbindelse med det af tyskerne anvendte V-tegn (V for Victoria (=sejr) ? Hvem kan hjælpe med løsningen af denne gåde ?

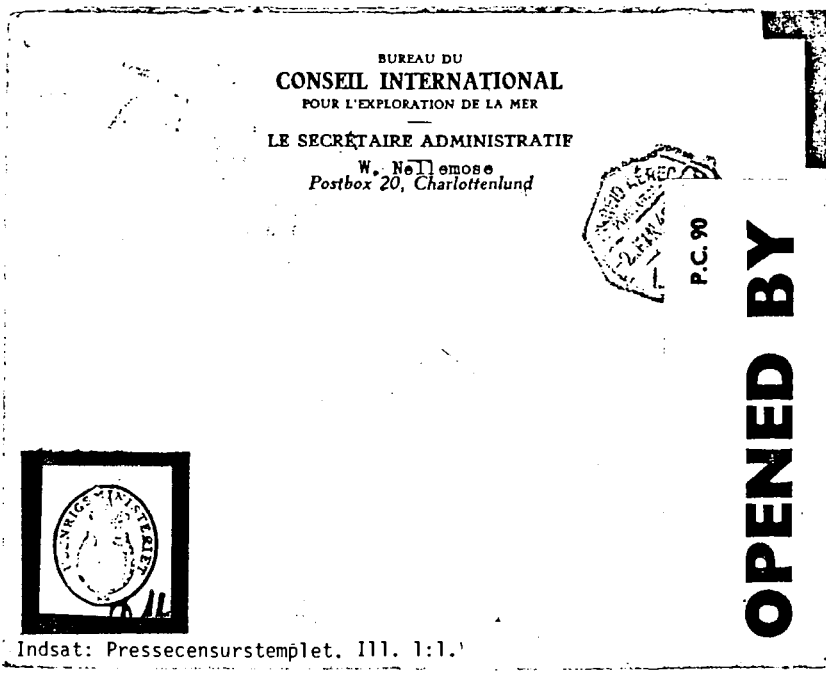
(red).

ET BREV FRA KØBENHAVN VIA PORTUGAL TIL ISLAND 1942.

Brevet, der er afsendt af den administrative sekretær for det internationale rådgivende kontor for havets udforskning i Charlottenlund er forneden tv. på forsiden forsynet med et violet, ovalt skjoldstempel med inskriptionen: UDENRIGSMINISTERIRT. Stemplet er delvist skjult af den engelske censurbanderole. Adressat er: Magister A. Fredrikson, Fiks... Islands, Reykjavik, Island. Frankering: 2 portugisiske frimærker. Trods den noget utydelige afstempling, kan det ses at annulleringen er sket i Lissabon (2 ?) JUN 42. På bagsiden er et transit-

Indsat: Pressecensurstemplet. Ill. 1:1.

stempel: CORREIO AEREO / PORTUGAL / 2 JUN 42 .... Brevet har passeret engelsk censur, idet det er forsynet med den almindelige P.C.90 banderole: OPENED BY/ EXAMINER (nr). og dele af en almindelig brun klæbestrimmel. På forsiden er der endvidere et mørkviolet stempel: Berist, der kan være islandsk (af verbet: bera = bære; her: udbringes, udbæres).

Det er ikke helt ligetil at forklare dette brev. Postforbindelsen mellem Danmark og Island var lukket i perioden 12. dec. 41 - 7. feb. 42. Denne forsendelse ligger efter denne periode.

Udenrigsministeriets skjoldstempel på forsiden kan være identisk med det stempel, der blev anvendt ved censuren af presseartikler. Presse-stemplet er gengivet i L. Bindsløv Frederiksen, Pressen under Besættelsen (Arhus 1960),s.133, desværre i formindsket størrelse. Det er muligt, at dette stempel betyder, at pressecensuren har godkendt indholdet, og at brevet kunne sendes til Portugal som diplomatpost, fordi det indeholdt en meddelelse fra en (anerkendt ?) international organisation. Derved har man også undgået tysk censur (?) - Måske betyder stemplet blot, at forsendelsen kan gå som diplomatpost? Det betyder nødvendigvis ikke, at indholdet har været forelagt pressecensuren. - *)

Uanset stemplets formål er forsendelsen formodentlig et af de få levn, der er tilbage af post sendt på den måde mellem Danmark og Island under 2. verdenskrig.

red.

* Denne udtalelse må ses på baggrund af, at vi ikke kender meget til proceduren ved censurering af diplomatpost, korrespondent-artikler osv.